

**НАУЧНО-ИНФОРМАЦИОННЫЙ ЦЕНТР «ЗНАНИЕ»
СБОРНИК СТАТЕЙ**

**XXVII МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ
«РАЗВИТИЕ НАУКИ В XXI ВЕКЕ»
(15.09.2017г.)**

2 часть

г. Харьков 2017
© Научно-информационный центр «Знание»

УДК 082
ББК 94.3
ISSN 5672 – 2605

Сборник статей научно-информационного центра «Знание» по материалам XXVII международной научно-практической конференции: «Развитие науки в XXI веке» 2 часть, г. Харьков: сборник со статьями (уровень стандарта, академический уровень). – Х. : научно-информационный центр «Знание», 2017. – 88с.
ISSN 5672 – 2605

Тираж – 100 шт.

УДК 082
ББК 94.3
ISSN 5672 – 2605

Материалы публикуются в авторской редакции. За достоверность сведений, изложенных в статьях, ответственность несут авторы. Мнение редакции может не совпадать с мнением авторов материалов.

Контактная информация Организационного комитета конференции:

Научно-информационный центр «Знание»

Электронная почта: events@nic-znanie.org.ua

Официальный сайт: nic-znanie.org.ua

СОДЕРЖАНИЕ

ВЕТЕРИНАРНЫЕ НАУКИ

Якубчак О.М., Таран Т.В. АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНИХ ОРГАНІЗМІВ	5
---	---

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАУКИ

Алиев В.А., Гараева Б.А., Ганбаров Э.С. ПРОДОЛЬНЫЙ УКЛОН РУСЛА И ГИДРАВЛИКА РЕКИ КУРА.....	17
---	----

МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ

Князева М.В., Прокопюк А.В. К ВОПРОСУ О СТРАТЕГИИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЛЕЧЕНИЯ РАКА ЯИЧНИКОВ III-IV СТАДИЙ	21
---	----

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

Лясота А.Є. ГРОМАДСЬКІ НЕКОМЕРЦІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ОСОБЛИВИЙ ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ: СПРОБА ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ	27
--	----

ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ И СПОРТ

Лисенко І.А. ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ	35
---	----

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Kotyuzhanska I. CONTENT CHARACTERISTIC OF THE CONCEPT CURIOSITY IN THE ENGLISH LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD	40
--	----

Мальченко А.І. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАЗВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ ФРАНЦІЇ, БЕЛЬГІЇ, ШВЕЙЦАРІЇ Й КВЕБЕКУ	44
---	----

Резник В.А. ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ ТИПАЖ «РОМАНТИЧЕСКИЙ ГЕРОЙ»: АССОЦИАТИВНЫЕ, ЦЕННОСТНЫЕ И СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ.....	48
--	----

Слободяник В.О. ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНА ЯК ОСНОВНОЇ ОДИНИЦІ ТЕРМІНОСИСТЕМИ.....	53
---	----

Юц І.С. «СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ СУБСТАНТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬУ ФРАНЦУЗЬКО-КАНАДСЬКІЙ МОВІ»	59
---	----

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Бессмертных П.Ю. ПРИМЕНЕНИЕ СБАЛАНСИРОВАННОЙ СИСТЕМЫ ПОКАЗАТЕЛЕЙ КАК ИНСТРУМЕНТА ОЦЕНКИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КОМПАНИЙ	63
Емец З.В., Купина З.П., Хруцкий С.С., Баско С.А. МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ И ИНТУИЦИИ У СТУДЕНТОВ ФАКУЛЬТЕТА МЕНЕДЖМЕНТА ХДЗВА, КАК НЕОБХОДИМЫХ КАЧЕСТВ ДЛЯ БУДУЩИХ РУКОВОДИТЕЛЕЙ	66
Ерошкин В.Ю. МАРКОВСКИЕ ПРОЦЕССЫ ПРИ ПРОГНОЗНОЙ ОЦЕНКЕ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ЗАЕМЩИКА БАНКА	71
Савин С.С. ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ОБОРАЧИВАЕМОСТИ ОБОРОТНЫХ СРЕДСТВ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА	76

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

Малюков С.Г., Леденев Д.В., Малюкова Е.В. КРАТКИЙ ОБЗОР ИСТОРИИ ЭКСТРАДИЦИИ	82
--	----

ВЕТЕРИНАРНЫЕ НАУКИ

АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНИХ ОРГАНІЗМІВ

Якубчак О.М.

професор кафедри ветеринарно-санітарної експертизи

Таран Т.В.

доцент кафедри ветеринарно-санітарної експертизи

*Національний університет біоресурсів і природокористування
України, м. Київ*

ANALYSIS OF EUROPEAN LEGISLATION ON GENETICALLY MODIFIED ORGANISMS

Iakubchak O.N.

Professor of the department of veterinary-sanitary examination

Taran T.V.

associate Professor of Veterinary Expertise

National University of Life and Environmental Science Ukraine, Kyiv

Анотація

Проаналізовано основні нормативні документи ЄС щодо ГМО. Встановлено, що серед усіх країн і союзів використання ГМО найбільш суворо регулюється в ЄС. Розроблено цілий ряд нормативних документів, за допомогою яких ЄС детально регулює кожен аспект використання ГМО, починаючи з отримання дозволу на ввезення, де передбачена процедура оцінки безпечності та ризиків, до маркування та простежуваності ГМО в ЄС. Існують моменти, які не до кінця врегульовані, такі як виявлення не авторизованих та не відомих ГМО, організація культивування ГМ і не ГМ культур, та моменти, де вимоги досить жорсткі і дотримуватися їх важко, які призводять до значних економічних втрат (низька допустима межа присутності ГМО). Встановлено, що є необхідність у врегулюванні законодавства між країнами-членами ЄС та світовими організаціями.

Abstract

The main regulatory documents of the EU concerning GMOs are analyzed. It has been established that among all countries and unions, the use of GMOs is most severely regulated in the EU. A number of normative documents have been developed by which the EU regulates in detail the every aspect of the use of GMOs, starting with obtaining a import permit, which provides a procedure for assessing the safety and risks, to the marking and traceability of GMOs in the EU. There are moments that are not fully regulated, such as the discovery of unauthorized and unknown GMOs, the organization of cultivating GM and non

GM crops, and the points where the requirements are tight and difficult to observe, leading to significant economic losses (low permissible limits of the presence of GMOs) It has been established that there is a need for regulation between EU member states and world organizations.

Ключові слова: генетично модифіковані організми, законодавство ЄС.

Keywords: genetically modified organisms, EU legislation.

Генетична модифікація або генетична інженерія (технологія рекомбінантної ДНК) вперше була використана в 70-х роках минулого століття. Застосування даної технології дає можливість переносити окремі, обрані гени, з одного організму до іншого, а також між організмами не споріднених видів. Таким чином, мікроорганізми, рослини і тварини можуть набувати нових ознак або характеристик, які їм не були притаманні до цього. Продукти, отримані внаслідок застосування даної технології називають «генетично-модифікований організм». Генетично модифіковані організми (ГМО), як визначено у законодавстві Європейського Союзу (ЄС) – організми, генетичний матеріал (ДНК) яких був змінений у спосіб, не можливий за природних умов через спарювання і/або природну рекомбінацію. Найбільш поширеними організмами, які були генетично-модифіковані і комерціалізовані є рослини, а основною метою модифікації були толерантність до пестицидів і стійкість до певних видів комах-шкідників [1–7].

Метою нашої роботи був аналіз основних нормативних документів ЄС щодо ГМО.

Вхідні дані і методи.

Вивчили основні нормативно-правові акти Європейського Союзу щодо генетично-модифікованих організмів, використовуючи метод аналізу і синтезу.

Результати. Обговорення і аналіз.

Необхідно зазначити, що застосування технології ГМО суворо регулюється у Європейському Союзі (ЄС) і для цього розроблена значна кількість нормативних документів. Метою законодавства ЄС стосовно ГМО є:

- захист здоров'я та навколишнього середовища. ГМО або продукти вироблені з них можуть постачатися на ринок ЄС за умови отримання дозволу (авторизації) згідно процедури ЄС, яка базується на науковій оцінці ризиків від генно-модифікованого (ГМ) продукту для здоров'я та навколишнього середовища;

- гарантування вільного переміщення безпечних ГМ продуктів. Після авторизації ГМ продукт може поставлятися на весь ринок ЄС і переміщуватися всією територією ЄС.

Основні нормативні документи, які стосуються всіх аспектів застосування ГМО в ЄС, були розроблені і прийняті в період 2000 по 2003 роки.

1. Директива 2001/18 ЄС окреслює принципи і регулює навмисний випуск ГМО в навколишнє середовище в ЄС. Метою директиви є захист здоров'я людини навколишнього середовища на етапі навмисного потрапляння ГМО в навколишнє середовище. Директива регулює:

- експериментальне потрапляння ГМО в навколишнє середовище (наприклад, культивування ГМО під час польових випробувань);
- комерційне постачання ГМО на ринок (наприклад, комерційне поширення ГМ насіння, імпорт або трансформація ГМ зерна в ЄС) [1].

2. Регламент 1829/2003 ЄС окреслює принципи і регулює постачання продуктів харчування на ринок ЄС, які містять або вироблені з ГМО. Забезпечує загальні рамки регулювання продуктів харчування і кормів в ЄС. Метою вказаного Регламенту є:

- захист здоров'я людей і тварин шляхом введення оцінки ризиків згідно найвищих стандартів перед тим, як продукти харчування і корми будуть постачатися на ринок;
- забезпечення гармонізованою, ефективною, прозорою процедурою оцінки ризику і отримання дозволу для ГМ продуктів харчування і кормів;
- гарантування чіткого маркування ГМ продуктів харчування і кормів для того, щоб дати можливість споживачам зробити інформований вибір [5].

Випуск ГМО в навколишнє середовище

Директива 2001/18 ЄС «навмисний випуск ГМО в навколишнє середовище» регулює випуск ГМО в навколишнє середовище як для експериментальних (польові випробування), так і комерційних цілей (постачання на ринок). Даною Директивою передбачається процедура отримання дозволу для випуску ГМО в навколишнє середовище. Ключові положення директиви:

- визначення поняття ГМО: ГМО – організми, за виключенням людини, генетичний матеріал (ДНК) яких був змінений у спосіб, не можливий за природних умов через спарювання і/або природну рекомбінацію;
- перелік методів, які призводять до генетичної модифікації;
- перелік методів, які не призводять до генетичної модифікації;
- перелік методів генетичної модифікації, які виключені з директиви;
- загальна методологія і принципи оцінки ризиків для навколишнього середовища.
- Обов'язкове маркування і відстежування ГМО на всіх стадіях постачання на ринок.
- Обов'язковий моніторинг за ГМО, після того, як вони будуть поставлені на ринок, з метою виявити довготривалий ефект внаслідок взаємодії їх з іншими ГМО та навколишнім середовищем.
- Термін дії дозволу на випуск ГМО 10 років, з можливістю поновлення;

- обов'язкове повідомлення громадськості про випуск ГМО в навколишнє середовище [5].

Процедура авторизації для експериментального випуску ГМО

Для отримання авторизації заявник повинен надати заяву, в якій обов'язково мають бути результати проведених досліджень, які були проведені заявником з метою оцінки ризиків для навколишнього середовища. Рішення про дозвіл або заборону випуску ГМО є виключно прерогативою національного компетентного органу, який отримав заяву. Процедура авторизації в кожній країні різна. Отриманий дозвіл діє тільки в тій країні, в якій він був виданий.

Процедура авторизації комерційного випуску ГМО. На відміну від випуску ГМО для експериментальних цілей, процедура авторизації комерційного випуску ГМО стосується всіх країн-членів ЄС, а не лише однієї країни. І тому передбачається, що після отримання авторизації продукт може переміщатися по всій території ЄС.

Заява. Спочатку заява подається до національного компетентного органу однієї з країн-членів (яка потім видасть письмовий дозвіл на постачання продукту на ринок ЄС). Заява обов'язково повинна містити:

- детальну інформацію про ГМО, зокрема ту, яка може бути використана для виявлення та ідентифікації ГМ продукту;
- оцінку ризиків для навколишнього середовища;
- пропонувані період дії дозволу, але який не перевищує 10 років;
- план моніторингу продукту, після постачання його на ринок;
- пропозиції щодо маркування;
- короткий опис заявки.

Оцінка безпечності на національному рівні. Після отримання заявки національний орган має сформулювати звіт про результати оцінки. У випадку схвального звіту країна-член ЄС інформує про це інші країни-члени ЄС через Європейську комісію.

Оцінка безпечності на рівні ЄС. Європейська комісія подає запит на оцінку до Європейського органу з безпечності харчових продуктів (EFSA), який складається з незалежних, висококваліфікованих фахівців в галузях ветеринарії, медицини, харчування, токсикології, біології, хімії й інших дисциплін. Європейський орган безпечності харчових продуктів проводить дослідження, які стосуються:

- ідентифікації характеристик ГМО, які можуть бути причиною шкідливого впливу;
- оцінки потенційних наслідків кожного шкідливого впливу;
- оцінки вірогідності виникнення кожного ідентифікованого потенційно шкідливого впливу;
- оцінки ризиків, які має кожна характеристика ГМО;
- застосування стратегії управління ризиками, які можуть виникнути внаслідок випуску чи постачання ГМО на ринок;

- виявлення загального ризику від ГМО.

Авторизація. У випадку, якщо Європейський орган з безпечності харчових продуктів дає схвальну оцінку, то Європейська Комісія передає проект рішення для схвалення до Регуляторного комітету, який складається з представників країн-членів ЄС. Якщо Регуляторний комітет схвалює рішення кваліфікованою більшістю, то Європейська Комісія приймає рішення про авторизацію. А якщо не схвалює або навіть відхиляє, то проект рішення передається до Ради Міністрів для прийняття або відхилення кваліфікованою більшістю. Якщо від Ради Міністрів протягом трьох місяців немає відповіді щодо проекту рішення, то Комісія повинна прийняти рішення про авторизацію. У випадку отримання ГМ продуктом/кормом авторизації, вона є дійсною на всій території ЄС протягом 10 років з можливістю поновлення.

Країна-член ЄС може тимчасово заборонити постачання на її ринок дозволеного ГМО у випадку появи нової інформації про безпечність. Але для цього необхідне рішення, яке приймається за такою ж процедурою як і отримання дозволу.

Протягом процесу авторизації відбувається інформування громадськості і вона має доступ до інформації (результатів оцінки Європейського органу з безпечності харчових продуктів).

Використання ГМ продуктів харчування і кормів

Регламент № 1829/2003 ЄС регулює постачання на ринок ЄС наступних продуктів:

- продуктів харчування, які містять або виготовлені з ГМО;
- кормів, які містять або виготовлені з ГМО.

Основні положення Регламенту:

- ГМ продукти харчування і корми не можуть постачатися на ринок ЄС, якщо на них не отримано дозволу згідно вимог Регламенту № 1829/2003 ЄС;

- єдина, гармонізована, ефективна, обмежена в часі і прозора процедура як для самих ГМО, так і продуктів, отриманих з них;

- процес отримання дозволу з використанням незалежного оцінювання ризиків, яке проводиться Європейським органом з безпечності харчових продуктів;

- обов'язкове маркування ГМ продуктів харчування і кормів незалежно від можливості виявлення білку або специфічної послідовності ДНК, які є результатом генетичної модифікації, у кінцевому продукті;

- поріг маркування – 0,9 % для того, щоб звільнити від маркування продукти харчування і корми в які ГМО потрапили випадково або позбутися їхньої присутності технічно не можливо;

- обов'язкове надання процедури відбору проб і методів виявлення ГМ продуктів харчування та кормів, включаючи їх валідацію;

- дозвіл на використання (застосування) ГМО обмежений –10 років – з можливістю поновлення [5].

Процедура отримання дозволу на постачання ГМ продуктів харчування та кормів на ринок ЄС

Заява. Заяву на отримання дозволу на постачання ГМ продуктів харчування та кормів на ринок ЄС (авторизація ГМ продуктів та кормів) надсилають до компетентного органу на національному рівні, який повинен підтвердити її отримання протягом 14 днів та повідомити про неї без затримки Європейському органу з безпеки харчових продуктів. В заяві має бути чітко вказано сферу застосування, яка інформація є конфіденційною, та містити наступну інформацію:

- копію результатів проведених досліджень, метою яких було продемонструвати, що ГМ продукти харчування, корми не мають шкідливого впливу на здоров'я людей і тварин та навколишнє середовище;

- методи виявлення, відбору та ідентифікації ГМ продуктів харчування/кормів;

- проби ГМ продуктів/кормів та контрольні зразки;

- короткий опис досьє.

Оцінка безпеки. Заява та додаткова інформація, надана заявником, повинна бути доступною для Європейського органу з безпеки харчових продуктів, який є відповідальним за наукову оцінку ризиків, які стосуються здоров'я людей і тварин та навколишнього середовища. Європейський орган з безпеки харчових продуктів повинен надати свою оцінку протягом 6 місяців після отримання заяви. Хоча, якщо необхідна додаткова інформація під час проведення наукової оцінки, то цей термін може бути збільшеним. Європейський орган з безпеки харчових продуктів надає доступ до результатів оцінки громадськості, яка має можливість робити свої зауваження. Валідація методу виявлення ГМ продуктів харчування/кормів є невід'ємною частиною процесу оцінки і валідований метод повинен бути включений в остаточний звіт про результати оцінки Європейським органом з безпеки харчових продуктів. ГМ продукти харчування/корми не можуть бути авторизованими в ЄС без валідації методу виявлення. Валідація методу проводиться референс-лабораторією для ГМ продуктів харчування (EU-RL GMFF), якою є об'єднаний науково-дослідний центр (JRC) за підтримки національних лабораторій, які об'єднані в консорціум "Європейська мережа ГМО лабораторій (ENGL)".

Авторизація. Протягом 3 місяців після отримання остаточного звіту про результати оцінки Європейського органу з безпеки харчових продуктів Європейська Комісія передає проект рішення до Комітету щодо харчового ланцюга і здоров'я тварин, який складається з представників країн-членів ЄС, для схвалення кваліфікованою більшістю представників.

Якщо комітет схвалює проект рішення, то Європейська Комісія приймає рішення про авторизацію. А якщо не схвалює або навіть відхиляє, то

проект рішення передається до Ради Міністрів для прийняття або відхилення кваліфікованою більшістю. Якщо від Ради Міністрів немає відповіді протягом трьох місяців щодо проекту рішення або немає кваліфікованої більшості для прийняття або відхилення, то Комісія повинна прийняти рішення про авторизацію. У випадку отримання ГМ продуктом/кормом авторизації вона є дійсною на всій території ЄС протягом 10 років з можливістю поновлення.

Простежуваність

Продукти харчування, що складаються з ГМО, містять ГМО або отримані з ГМО і на застосування яких було отримано дозвіл згідно Директиви 2001/18 ЄС або Регламенту № 1829/2003 ЄС підлягають процедурі простежуваності, умови якої передбаченні Регламентом 1830/2003 ЄС, де визначено термін «простежуваність» як здатність ідентифікувати ГМО і продукти, виготовлені з них, на всіх стадіях їх постачання на ринок. Обов'язкова простежуваність дає можливість:

- контролювати і підтверджувати інформацію, яка зазначена в маркуванні;
- оцінити вплив ГМО на здоров'я людей та навколишнє середовище;
- відкликати продукти, які виготовлені з ГМО або містять ГМО, у випадку встановлення непередбачуваних ризиків для здоров'я людей та навколишнього середовища.

Правила простежуваності є обов'язковими для всіх операторів ринку, для тих, хто постачає продукти на ринок і тих, хто отримує їх з ринку в межах ЄС. Це необхідно для того, щоб можна було ідентифікувати постачальників і компанії, продукти яким були поставлені.

Вимоги до простежуваності відрізняються, залежно від того, чи продукт складається з ГМО, містить ГМО або вироблений з ГМО:

- у випадку, якщо продукт складається з ГМО або містить ГМО, виробник повинен надати таку інформацію (у письмовому вигляді):
  - а) позначення, що продукт містить ГМО або складається з ГМО;
  - б) ідентифікаційний номер ГМО;
- у випадку, якщо продукт виготовлений з ГМО, виробник повинен гарантувати, що отримувачу продукції буде надана наступна інформація (у письмовому вигляді), де вказано:
  - а) про кожен інгредієнт продукту харчування, який виготовлений з ГМО;
  - б) про кожен інгредієнт корму, який виготовлений з ГМО.

В обох випадках (продукт містить ГМО чи виготовлений з ГМО) виробник повинен зберігати інформацію про кожну передачу ГМ продуктів протягом 5 років. Це необхідно для того, щоб можна було ідентифікувати кому і ким продукт був переданий. Для того, щоб відповідати цим вимогам кожен оператор повинен мати систему, яка б давала можливість зберігати і надавати інформацію органам державної влади за вимогою [6].

Маркування

Окрім простежуваності продукти харчування, що складаються з ГМО, містять ГМО або отримані з ГМО і на застосування яких було отримано дозвіл згідно Директиви 2001/18 ЄС або Регламенту № 1829/2003 ЄС підлягають процедурі маркування, умови якої передбаченні Регламентом 1829/2003 ЄС та Регламентом 1830/2003 ЄС. Метою обов'язкового маркування є забезпечення споживачів інформацією для того, щоб дати їм можливість зробити інформований вибір. В Регламенті 1829/2003 ЄС вказані вимоги до маркування ГМ продуктів харчування та кормів. На пакуванні мають бути надписи «генетично модифікований» або «вироблений з ГМО» (назва інгредієнта), незалежно від можливості виявлення білка або специфічної послідовності ДНК, які є результатом генетичної модифікації, в кінцевому продукті. Ці самі правила маркування стосуються і кормів, які містять або виготовлені з ГМО, забезпечуючи фермерів інформацією про склад і властивості кормів [5,6].

Звільнення від простежуваності та маркування

Звичайні продукти, які виготовлені без генетичної модифікації, можуть випадково містити сліди ГМО, наприклад, внаслідок перехресного запилення під час вирощування або в результаті ненавмисного і технічно неминучого змішування ГМО і не ГМО під час збирання врожаю, зберігання, транспортування та обробки. Приймаючи це до уваги, законодавством ЄС передбачено 0,9 % – поріг для звільнення від маркування та простежуваності звичайних продуктів, які містять сліди ГМО в концентрації, нижчій 0,9%. Так, Регламент № 1830/2003 передбачає, що вимоги простежуваності та маркування не застосовуються до продуктів харчування і кормів в співвідношенні не більше ніж 0,9 % до кожного інгредієнта окремо, передбачаючи, що їх присутність є випадковою або технічно неминучою. Для того, щоб доказати, що присутність ГМО є випадковою або технічно неминучою виробник повинен надати докази, які задовольнили б компетентні органи, що він вжив усіх необхідних заходів для запобігання потрапляння ГМО.

Виявлення ГМО

Згідно Регламенту 1829/2003 ЄС заявник на авторизацію ГМО повинен також надати :

- метод відбору проб, виявлення та ідентифікації модифікації;
- контрольні позитивні зразки (ГМО або їх генетичний матеріал) та контрольні негативні зразки (батьківські організми або їх генетичний матеріал, що були використані для генетичної модифікації).

Також в Регламенті № 1829/2003 ЄС зазначено, що референс-лабораторією для ГМ продуктів харчування (EU-RLGMFF) є об'єднаний науково-дослідний центр (JRC), який разом із національними лабораторіями об'єднані в консорціум «Європейська мережа ГМО лабораторій (ENGL)» [5].

Регламенти ЄС № 641/2004 та № 1981/2006 надають детальне роз'яснення, що необхідно для імплементації Регламенту № 1829/2003 ЄС. Зокрема в Регламенті № 641/2004 ЄС детально вказується, яку інформацію заявнику необхідно надати про метод і проведені дослідження для того, щоб попередньо оцінити придатність методу [2].

Регламент № 1981/2006 ЄС встановлює мінімальні вимоги до Національних референс-лабораторій, які будуть задіяні у валідації методів виявлення й ідентифікації ГМО [3].

Регламент № 882/2004 ЄС встановлює обов'язки референс-лабораторії ЄС:

- оцінка інформації, що стосується випробування і валідації методу відбору й ідентифікації ГМО, яка надана заявником для отримання дозволу постачання ГМО на ринок ЄС;
- оцінка і валідація методів виявлення та ідентифікації модифікації;
- забезпечувати національні лабораторії аналітичними та референс-методами;
- контролювати застосування національними лабораторіями методів шляхом міжлабораторних порівняльних тестів у відповідності з міжнародно прийнятим протоколом;
- забезпечувати впровадження нових аналітичних методів та інформувати національні референс-лабораторії про досягнення в цій галузі;
- проводити тренувальні курси для персоналу з національних референс-лабораторій та експертів з країн, що розвиваються;
- надавати наукову і технічну допомогу Європейській комісії, особливо у випадку спорів між країнами-членами стосовно результатів аналізів;
- підтримувати співробітництво із лабораторіями третіх країн, які досліджують харчові продукти та корми [7].

Співіснування ГМО і не ГМО

Сільськогосподарські виробники мають право на вирощування тих культур, які вони бажають (ГМ або не ГМ – звичайних або органічних). Проте виникнення можливості ненавмисного змішування ГМ і не ГМ культур (наприклад, внаслідок перехресного запилення) поставило питання про захист права вибору виробників. Крім того, контамінація ГМ культурами вище встановленої межі вимагає маркування, результатом чого є непередбачувані затрати внаслідок зниження ринкової ціни і попиту, а також затрати на вжиття заходів для запобігання такого змішування в майбутньому.

Вирощування ГМО організмів в ЄС призвело до необхідності організації сільськогосподарського виробництва.

У липні 2003 року Європейська Комісія прийняла Рекомендації 2003/556, в яких зазначено основні настанови для вироблення національних стратегій для гарантування співіснування ГМ і не ГМ культур. В липні 2010 року ці Рекомендації були замінені Рекомендаціями ЕК 2010/С200/01,

вони також стосуються вироблення національних стратегій для гарантування співіснування ГМ і не ГМ культур, але з урахуванням локальних, регіональних і національних умов [4].

Не вирішені питання щодо ГМО

1. Регламент 1830/2003 ЄС передбачає, що вимоги простежуваності та маркування не застосовуються до продуктів харчування і кормів в співвідношенні яких міститься не більше ніж 0,9 % ГМО до кожного інгредієнта окремо, передбачаючи, що їх присутність є випадковою або технічно неминучою. Таким чином, якщо продукт містить різні інгредієнти (наприклад, сою і кукурудзу), то кожен із них може містити менше ніж 0,9% сої та менше ніж 0,9 % кукурудзи і маркувати такий продукт не потрібно навіть тоді, якщо сума обох інгредієнтів перевищує 0,9 %. Проте суміш ГМО важко виявити і такі дослідження достатньо вартісні, якщо відсутня будь-яка інформація про те, які ГМО можуть бути присутніми в суміші. Крім того, важко відрізнити, використовуючи сучасні методи ідентифікації, прби, які містять суміш ГМО, від тих, які містять різні вставлені гени в межах одного геному внаслідок накопичення генів.

2. Оскільки концентрація кожного ГМО визначається окремо, то можлива ситуація, коли не ГМ продукт контамінований незначною кількістю ГМО; в такому випадку власник несе затрати для того, щоб маркувати продукт і, як наслідок, зниження ринкової вартості продукту тощо, а у випадку виявлення ГМО, на який не має дозволу, власнику заборонено поставляти даний ГМ продукт на ринок ЄС (наприклад, в не ГМ кукурудзі виявлено залишки 100% ГМ сої. Отже, 100 % ГМ соя явно перевищує дозволений поріг в 0,9 % і за таких умов вся кукурудза підлягає маркуванню, а у випадку, якщо на даний вид сої не має дозволу на постачання в ЄС, то таку кукурудзу заборонено поставляти на ринок ЄС). Така ситуація траплятиметься дедалі частіше, оскільки з кожним роком збільшується вирощування різних видів ГМ рослин.

3. Накопичення генів. ГМО можуть містити дві або більше генетичні конструкції і, як наслідок, такий ГМО має дві або більше нових ознак (наприклад, толерантність до гербіцидів і стійкість до комах). Такі ГМО рослини отримують шляхом схрещування двох ГМО. ГМ рослини з двома і трьома новими генетичними конструкціями вже вирощуються в деяких країнах і з'являються повідомлення про розроблення ГМ рослин, які мають до восьми нових генетичних конструкцій, які введені в такий спосіб. В ЄС такі рослини імпортувати заборонено, але можна імпортувати корми, вироблені з них. Відрізнити суміш ГМО від ГМ рослин з накопиченими генами, якщо вони містять однакові вставлені конструкції, використовуючи чинні методи важко і це достатньо дорого. Нині проводяться дослідження, які спрямовані на розробку нових методів і здешевлення чинних.

4. Щодо ГМО, на які не отримано дозволу на постачання в ЄС. Регламент № 1829/2003 ЄС сфокусована ний на здатності однозначно виявити

авторизований ГМО. На практиці методом ПЛР виявляють місце вставки гена або вставлений ген. Метод повинен бути розроблений і наданий референс-лабораторії заявником. А референс-лабораторія разом з Європейською мережею національних лабораторій проводить його валідацію. З цього випливає, що тільки авторизований ГМО може бути ідентифікований валідованим методом. Регламент № 1829/2003 ЄС не застосовується і не може бути застосований до не авторизованих ГМО, так як немає законних підстав вимагати таку інформацію від біотехнологічної компанії, яка не має намірів авторизувати цей ГМО в ЄС. І така інформація може бути частиною інтелектуальної власності. Враховуючи, що розробляється велика кількість нових ГМО, проблема контамінації і виявлення не авторизованих ГМО може різко загостритися.

5. Не відомі ГМО. Можливе існування ГМО, інформація про які відсутня і чинними методами їх виявити не можливо, оскільки не відома послідовність нуклеотидів гена, який вставили і місце вставки. Нині розробляються методи, які дадуть можливість виявити присутність таких ГМО.

6. Асинхронне погодження ГМО. У зв'язку з тим, що кожна країна-член ЄС повинна ще додатково надати погодження на використання ГМО на національному рівні, а видача погодження може відбуватися із затримкою на різний час, то може виникнути ситуація, що ГМО є авторизованим (легальним) в одній країні, але бути не авторизованим (нелегальним) в іншій країні. Таким чином, незначна контамінація продукту ГМО, авторизованим в одній країні, може зробити партію товару не легальною в іншій країні і бути не допущеною на ринок цієї країни.

7. Вимоги законодавства ЄС не відповідають вимогам СОТ, оскільки однозначно ще не встановлено, що ГМО є небезпечними і відповідно до цього ЄС не може встановлювати нові вимоги, які перешкоджають торгівлі.

Висновок. Серед усіх країн і союзів використання ГМО найбільш суворо регулюється в ЄС. Попри те, що ГМО мають ряд переваг над не ГМО, проте немає однозначної відповіді щодо їх безпечності. З метою захисту навколишнього середовища та здоров'я споживача і надання максимальної інформації про ГМО в ЄС, розроблено цілий ряд нормативних документів, за допомогою яких ЄС детально регулює кожен аспект використання ГМО, починаючи з отримання дозволу на ввезення, де передбачена процедура оцінки безпечності та ризиків, до маркування та простежуваності ГМО в ЄС. Попри це існують моменти, які не до кінця врегульовані, такі як виявлення не авторизованих та не відомих ГМО, організація культивування ГМ і не ГМ культур, та моменти, де вимоги досить жорсткі і дотримуватися їх важко, які призводять до значних економічних втрат (низька допустима межа присутності ГМО). Також є необхідність у врегульованні законодавства між країнами-членами ЄС та світовими організаціями.

Очевидно, що у зв'язку з інтенсивним розвитком біотехнології, розробкою нових видів ГМО за допомогою нових підходів і методів, зі збільшенням площі посівів ГМ культур є і буде постійно виникати необхідність зміни і удосконалення законодавства ЄС стосовно ГМО, особливо що стосується процедури оцінки безпечності і ризиків від ГМО, а також процедури їх виявлення та ідентифікації.

Література

1. Directive 2001/18/EC of the European Parliament and of the Council on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms. 12 March 2001.

2. Commission Regulation (EC) No 641/2004 on detailed rules for the implementation of Regulation (EC) No 1829/2003 of the European Parliament and of the Council as regards the application for the authorisation of new genetically modified food and feed, the notification of existing products and adventitious or technically unavoidable presence of genetically modified material which has benefited from a favourable risk evaluation. 6 April 2004.

3. Commission Regulation (EC) No 1981/2006 on detailed rules for the implementation of Article 32 of Regulation (EC) No 1829/2003 of the European Parliament and of the Council as regards the Community reference laboratory for genetically modified organisms. December 2006.

4. Commission Recommendation 2010/C200/01 on guidelines for the development of national co-existence measures to avoid the unintended presence of GMOs in conventional and organic crops. 13 July 2010.

5. Regulation (EC) No 1829/2003 of the European parliament and of the Council on genetically modified food and feed. 22 September 2003.

6. Regulation (EC) No 1831/2003 of the European parliament and of the Council concerning the traceability and labeling of genetically modified organisms and the traceability of food and feed products produced from genetically modified organisms. 22 September 2003.

7. Regulation (EC) No 853/2004 of the European parliament and of the Council on official controls for the verification of compliance with feed and food law, animal health and animal welfare rules. 29 April 2004.

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАУКИ

ПРОДОЛЬНЫЙ УКЛОН РУСЛА И ГИДРАВЛИКА РЕКИ КУРА

Алиев В.А.

*Доктор физ.-мат. наук
Институт Водных Проблем
Баку, Азербайджан*

Гараева Б.А.

*Институт Водных Проблем
Баку, Азербайджан*

Ганбаров Э.С.

*Канд. техн. наук, доцент
Институт Водных Проблем
Баку, Азербайджан*

LONGITUDINAL SLOPE OF THE RIVERBED AND HYDRAULICS OF THE KURA RIVER

Aliyev V.A.

*Doctor of phys.-math. Sci.
Institute of Water Problems
Baku, Azerbaijan*

Garayeva B.A.

*Institute of Water Problems
Baku, Azerbaijan*

Ganbarov E.S.

*PhD, docent
Institute of Water Problems
Baku, Azerbaijan*

Аннотация

Статья посвящена особенностям продольного уклона русла и гидравлики потока в реке Кура. Наряду высокой извилистостью русла обуславливающего турбулентный характер потока, высокая концентрация наносов, дисперсный характер жидкости, низкий уклон русла и аллювиальный характер подстилающего грунта русла и береговых дамб переплетаясь, формируют предпосылки интенсивной динамики русла.

Abstract

Article is devoted features of a longitudinal slope of riverbed and stream hydraulics in the Kura River. To the dress high meandering of riverbed of a stream causing turbulent character, high concentration of deposits, disperse

character of a liquid, a low slope of riverbed and alluvial character of a spreading ground of riverbed and coastal dams intertwining, form preconditions of intensive dynamics of riverbed.

Ключевые слова: река Кура, наводнение, продольный уклон русла, извилистость, турбулентный поток, динамика русла.

Keywords: the Kura River, flooding, a longitudinal slope of riverbed, meandering, a turbulent stream, dynamics of riverbed.

Данная работа посвящена комплексному подходу к проблемам переплетения факторов, морфометрических параметров русла и гидравлических процесса в потоке жидкости.

С морфометрической точки зрения русло реки Кура можно разделить на три специфические части. В первой части, русло реки Кура на территории Турции снижается на 6 метров на каждый километр, во второй части на территории Грузии и Азербайджана (до Мингечаурского водохранилища), снижение составляет 2,5 м, в третьей части, называемой Нижней Курой, снижение русла реки, начиная с села Юхары Гархун Евлахского района до впадения в Каспийское море, на каждый километр составляет всего 7 см (уклон 0,07‰).

Нижняя Кура относится к категории равнинных рек [1]. Если в первой и второй частях река Кура протекает по каменистому руслу в условиях горного и предгорного рельефа, то в третьей части протекает по легкоразмываемым аллювиальным отложениям, образовавшимся веками. По этим причинам Нижняя Кура, протяженность которой составляет 630 км, характеризуется высокой извилистостью ($\geq 2,5$).

Извилистость русла придаёт потоку жидкости высокую турбулентность. Размеры взвешенных и транспортируемых частиц грунта малы по сравнению с размерами несущих их турбулентных токов. Дискретно распределённые взвешенные частицы грунта можно условно считать непрерывной тяжёлой субстанцией, растворённой в жидкости.

Многочисленные опыты показали, что повышенная мутность воды в реке оказывает влияние, как на гидравлические характеристики потока, так и на расход донных наносов и форму русла. Высокие показатели извилистости русла, мутности и турбулентности потока в равнинной реке обуславливают высокую интенсивность процессов эрозии-аккумуляции и транспортировки донного материала, а также динамики потока.

На участке реки от Турции до города Тбилиси большой гидравлический уклон придаёт движению жидкости скорость более 3 м/с. Далее, до Мингечаурского гидротехнического комплекса поток успокаивается и скорость падает до 1-1,5 м/с. На этих участках русло реки имеет широкие поймы. Наконец, в Нижней Куре река выходит на равнинную местность, и

скорость потока в зависимости от сезона варьируется в пределах 0,6-1,0 м/с.

Изоляция русла от поймы и ликвидация поймы вызвало существенные изменения в механике движения жидкости в реке [2]. Мероприятия по ликвидации поймы фактически превратили реку в широкий канал с искусственно образованными берегами. Изоляция поймы, сужение русла, игнорирование при этом механики движения воды и наносов резко проявилось в период весенних наводнений 2010г. Постоянный риск наводнений и систематические берегоукрепительные работы привели к тому, что русло реки оказалось выше уровня долины.

Подъём дна русла за счёт увеличения донных наносов создаёт преграды движению воды. Это, в свою очередь, создаёт обратное давление воды и способствует прорыву береговых дамб в низовьях.

Несмотря на вышеуказанные трудности, комплексное исследование причин наводнений в Нижней Куры выявляет их взаимосвязь и взаимовлияние. С морфометрической точки зрения на сегодняшний день в основе физико-механических и гидравлических процессов, способствующих возникновению наводнений на реке Кура, отмечаются два основных момента:

1. Как было уже отмечено, малый гидравлический уклон, и высокая концентрация взвешенных наносов способствуют подъёму дна русла и, следовательно, изменению морфометрических параметров по вертикали.

2. Крутые извилины Куры усиливают турбулентность потока, что, в свою очередь, способствует интенсификации эрозий внешнего берега меандра. Размытый грунт внешнего вогнутого берега аккумулируется на внутреннем выпуклом берегу. Другими словами, наличие меандров в Нижней Куры усиливает эрозийно-аккумулятивные процессы береговых дамб.

Избыточный сток воды, являющийся причиной наводнений можно определить следующим образом $F_s = F_i - F_0$, где F_i - речной сток в реальном промежутке времени, F_0 - сток воды в период межени. Если V - максимальная вместимость единицы длины русла с учетом высоты береговых дамб, то в единицу времени, при $F_s \geq V$ наводнение будет неизбежным, $F_s \leq V$ является условием отсутствия наводнения. Таким образом, чтобы увеличить вместимость русла, необходимо либо повысить высоту береговых дамб, либо углублять дно русла. Ширина русла Нижней Куры довольно большая и поэтому углубление русла представляет собой довольно трудный и дорогостоящий комплекс работ. Наиболее целесообразным остаётся дальнейшее увеличение высоты береговых дамб и укреплений. Однако, проведение берегоукрепительных работ, требует их научной обоснованности, поскольку использование легко размываемых грунтов приводит к повторным разрушениям дамб.

Литература

1. Makhmudov R.N., Aliyev V.A., Akhmedov A.A., Ramazanly Z.Z. (2017). Morphometric and Anthropogenic Factors of Flood Risk in the Lower Kura. // *Water Resources*, 2017, v.44, No 2, pp.192-195 (ISSN 0097-8078). DOI: 10.1134/S00978007817020075

2. Mahmudov R.N., Aliyev V.A., Abduragimov S.G., 2015. The Isolation of the Riverbed from Floodplain in the Lower Kura and its Consequences. // *Russian Meteorology and Hydrology*, 2015, v.40, № 2, pp.123-126. DOI: 10.3103/S1068373915020089

МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ

К ВОПРОСУ О СТРАТЕГИИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЛЕЧЕНИЯ РАКА ЯИЧНИКОВ III-IV СТАДИЙ

Князева М.В.

*Доктор биологических наук, профессор
Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина*

Прокопюк А.В.

*Кандидат медицинских наук, кафедра онкогинекологии Харьковской
медицинской академии последипломного образования*

TO THE QUESTION OF STRATAGY OF INCREASING THE EFFECTIVENESS OF OVARIAN CANCER III-IV STAGES TREATMENT

Knyazyeva M.

*Doctor of Biological Sciences, Professor
Kharkov National University by V.N. Karazin
Kharkov, Ukraine*

Prokopyuk A.

*Ph.D., Oncogynecology Department
Kharkov Medical Academy of Postgraduate Education
Kharkov, Ukraine*

Аннотация

Работа посвящена перспективным взглядам на проблему повышения эффективности лечения рака яичников. Одним из путей решения проблемы является индивидуальный подбор количества курсов неoadъювантной полихимиотерапии. Другим путем решения проблемы может быть преодоление метаболической интоксикации в ходе лечения рака яичников

Abstract

This work is dedicated to perspective opinions about problem of raising the effectiveness of treatment for ovarian cancer. One of the way of solution is individual selection of the number of neoadjuvant chemotherapy courses. Another way to solve the problem can be overcoming of intoxication during of ovarian cancer treatment

Ключевые слова: рак яичников (РЯ), диагностический комплекс оценки эффективности неoadъювантной полихимиотерапии, преодоление интоксикации

Keywords: ovarian cancer, diagnostic's complex for evaluating the efficiency of neoadjuvant polychemotherapy, intoxication overcoming

Одним из наиболее актуальных подходов к лечению больных раком яичников (РЯ) III-IV стадий с улучшением показателей выживаемости является поиск количественных критериев оценки эффективности неoadъювантной полихимиотерапии (НПХТ) (1-6 курсов) этих больных, с которой начинают лечение больных РЯ с местно-распространенным процессом. Это приводит клинически к уменьшению опухолевого конгломерата и повышению подвижности опухоли, снижению объема или полному исчезновению жидкости в брюшной и плевральной полостях, торможению роста метастазов разной локализации или их полному исчезновению, после чего может быть рассмотрен вопрос о проведении циторедуктивной операции, которую технически невозможно было провести на первом этапе лечения. До настоящего времени решение вопроса о возможности проведения циторедуктивной операции после проведения НПХТ полностью зависело от опыта врача и в ряде случаев было ошибочным [2;4;7].

В соответствии с результатами УЗИ при РЯ III-IV стадий в динамике проведения НПХТ (1-6 курсов), биохимических исследований крови, морфологического исследования ткани опухоли ряд выделенных ранее клинических признаков эффективности НПХТ у больных с распространенными формами РЯ был дополнен количественными характеристиками, был разработан комплекс количественных критериев оценки эффективности НПХТ РЯ, что позволило повысить эффективность лечения РЯ III-IV стадий от уровня эффективности в группе больных, получавших только ПХТ (без операции), до уровня эффективности в группе больных с операцией на первом этапе лечения [7;11;12].

Были обследованы 146 больных РЯ III-IV стадий. I основную группу составили 82 больные РЯ III-IV стадий, которым на первом этапе комбинированного лечения была проведена НПХТ (1-6 курсов), а на втором - операция (ОП) с последующей ПХТ (НПХТ+ОП). II (контрольную) группу составили 44 больные РЯ III-IV стадий, которым на первом этапе комбинированного лечения была проведена операция, а в послеоперационном периоде проведено 6 курсов ПХТ (ОП+ПХТ); III группа – 20 больных РЯ III-IV стадий, которым была назначена только ПХТ (6 курсов) в связи с наличием противопоказаний к оперативному вмешательству (результаты обследования этой группы использовались как контроль к данным по выживаемости). Операционный материал с доброкачественными опухолями яичников (ДОЯ) служил контролем при исследовании гликозаминогликанов (ГАГ) в опухолях яичников. Сыворотка крови больных с ДОЯ и практически здоровых женщин служила контролем при исследовании концентрации ГАГ в сыворотке крови больных РЯ. Все больные были обследованы с использованием общепринятых клинических и лабораторных методов. В ходе УЗИ оценивали следующие ультразвуковые характеристики: размеры опухоли и метастазов различной локализации, метастатические изменения сальника, наличие или отсутствие асцитической жидкости до

начала лечения и в процессе проведения НПХТ. Морфологическое изучение опухолевой ткани производили универсальными методами. Определяли экспрессию маркера пролиферации Ki-67 иммуногистохимическим методом. Биохимические исследования включали определение в сыворотке крови суммарного содержания ГАГ и их фракций по методу Штерн М.Р. с соавт., карбогидратного антигена СА25. В ткани опухоли определяли суммарное содержание ГАГ и их фракций по методу Shiller S. в модификации Слуцкого Л.И., оксипролин по Stegemann H., тирозин – по методу Слуцкого Л.И., глюкозамин – по Boas N.P., гексуроновые кислоты по Bitter T. и Muir H.M. Биологический материал для биохимических исследований отбирали в наиболее многочисленной группе больных РЯ III-IV стадий с серозной аденокарциномой. Для контроля исследований биохимических параметров крови и тканей опухолей использовали доброкачественные опухоли яичников 25 больных и сыворотку крови 30 здоровых женщин соответствующего возраста. Для характеристики эффективности лечения больных оценивали: частоту возникновения ремиссии, длительность безрецидивного периода и выживаемость через 1-3 года. Статистическую обработку результатов проводили с использованием программ STATGRAPHICS Plus 5.0 и SPSS for Windows Release 10.0.5, а также пакета программ Excel [7;12;13].

Было установлено, что с увеличением количества курсов НПХТ от 1-2 до 3-4 и 5-6 размеры конгломерата уменьшались соответственно на 10-15%, 20-30% до значений менее 50% от первоначальных. Асцитическая жидкость, как и метастатический плеврит, не выявлялись практически у всех больных после 1-2 курсов НПХТ. Метастаз в ректо-влагалищной перегородке под действием НПХТ снижался в среднем на 10-15% после 1-2 курсов НПХТ, на 20-30% - после 3-4 курсов, на 50-30% от первичных размеров после 5-6 курсов. У некоторых больных после 6 курсов НПХТ он совсем не определялся. Толщина сальника в процессе увеличения количества курсов НПХТ от 1-2 до 5-6 уменьшалась на 1-3 см. Под действием НПХТ размеры субкапсулярных метастазов в среднем уменьшались после 1-2 курсов на 10-20%, после 3-4 курсов у 67,9% размеры образования уменьшались на 40-60%, а после 5-6 курсов у 23 больных из 78- исчезали. Эти данные согласовывались с результатами, полученными при ревизии органов малого таза и брюшной полости во время операции. Морфологические изменения, выявленные при исследовании опухолей у больных РЯ III-IV стадий после проведенной операции, которой предшествовала НПХТ (1-2, 3-4, 5-6 курсов), подтвердили вывод, полученный при обобщении УЗИ-характеристик о том, что у этой категории больных, неоперабельных на первом этапе комбинированного лечения, проведение 3-4 и 5-6 курсов НПХТ в большинстве случаев демонстрирует больший терапевтический эффект, чем проведение 1-2 курсов. Наиболее чувствительными к проведению разного количества курсов НПХТ из всех исследованных

нами типов опухолей, являются серозные эпителиальные опухоли с низкой и умеренной дифференцировкой. Это подтверждается появлением расширенных очагов некроза в опухоли с наличием в них ядерного детрита, а также апоптоза опухолевых клеток на разных стадиях их гибели. В процессе увеличения количества курсов НПХТ в опухоли появляются типовые апоптотические структуры в виде «тутовых ягод» с пустыми ядрами, имеющими только кариолемму. При исследовании маркера пролиферации клеток Ki-67 было установлено, что средняя пролиферативная активность серозного рака яичников без НПХТ составляет 40,3%, что достоверно выше, чем средняя пролиферативная активность серозного РЯ после проведения НПХТ- 11,8% ($p < 0,05$). Чем больше чувствительность опухоли к действию химиопрепаратов, тем меньше значение индекса пролиферации. Результаты исследования биохимических компонентов соединительной ткани (СТ) в крови и опухолях больных РЯ III-IV стадий показал, что применение 1 курса НПХТ привело к достоверному снижению суммарных хондроитинсульфатов ($0,8 \pm 0,07$ ед) по сравнению с их содержанием у больных РЯ до лечения ($1,02 \pm 0,08$ ед). После 2 курса НПХТ их содержание снижалось ($0,64 \pm 0,06$ ед) по сравнению с предыдущим воздействием и оставалось на том же уровне после 3-4 и 5-6 курсов НПХТ ($0,65 \pm 0,05$; $0,65 \pm 0,07$; $0,65 \pm 0,07$), соответственно, однако эти значения были выше нормы ($0,08 \pm 0,02$ ед). Отмечено также снижение содержания суммарных ГАГ и отдельных фракций до значений более низких, чем при РЯ до лечения, а в отдельных случаях - до нормы [12;13], повышение в опухоли содержания коллагеновых белков (по оксипролину) и снижение содержания неколлагеновых белков (по тирозину), что отражает усиление развития стромы и торможение развития паренхимы под влиянием НПХТ. Содержание СА125 снижалось от $501,8 \pm 21,50$ МЕ/мл в сыворотке крови больных перед началом лечения до 3,6% после 5-6 курсов НПХТ. Полученные данные позволили разработать алгоритм лечения больных РЯ III-IV стадий, индивидуализировать количество курсов НПХТ для больных РЯ и повысить эффективность их лечения. Если после проведения определенного количества курсов НПХТ (1-6 курсов) размеры опухолевого конгломерата уменьшаются до 60-20% от первоначальных размеров, размеры метастатической опухоли в ректо-влагалищной перегородке уменьшаются до 70-20% от первоначальных размеров, размер субкапсулярного метастаза в печени уменьшается на 40% и больше, отсутствует асцит и специфический плеврит, суммарные ГАГ и суммарные хондроитинсульфаты в сыворотке крови уменьшаются до 75-70% от исходного уровня, I и III фракции ГАГ уменьшаются до нормы, II фракция ГАГ уменьшается на 25-35% от исходного уровня, СА125 уменьшается до 9,6-3,6% от исходного значения, соотношения суммарных ГАГ и их фракций K1, K2, K3, K4 уменьшаются до нормы- в организме больной РЯ существует возможность для проведения циторедуктивной операции [7;12;13].

Следует отметить, что, несмотря на предложенный комплекс количественных критериев оценки эффективности НПХТ, рак яичников (РЯ) попрежнему характеризуется поздней выявляемостью, неудовлетворительными результатами лечения, высокой смертностью. Он занимает пятое место в общей структуре онкологической смертности женщин и первое-средние опухоли женских половых органов [2,4], в связи с чем проблема повышения эффективности лечения РЯ требует дальнейшего изучения. Обобщение лабораторных данных обследованных больных, включавших клинический и биохимический анализы крови (гемоглобин, эритроциты, цветной показатель, гематокрит, тромбоциты, лейкоциты, миелоциты, палочкоядерные нейтрофилы, сегментоядерные нейтрофилы, эозинофилы, базофилы, лимфоциты, моноциты, СОЭ; общий белок, альбумин, холестерин, билирубин- общий, прямой, непрямой, молекулы средней массы- МСМ, МДА, диеновые конъюгаты, антиоксидантная активность (АОА) активность ферментов-АсАТ, АлАТ, ЛДГ, ЩФ, ГГТП; лейкоцитарная формула крови, лейкоцитарный индекс интоксикации- ЛИИ) позволили констатировать у больных РЯ состояние эндогенной интоксикации. По данным [3;6;11], это может быть вызвано как развитием ракового процесса, так и действием химиопрепаратов. У 42% обследованных больных РЯ III-IV стадии был констатирован токсический гепатит. У больных РЯ с генерализацией опухолевого процесса при поступлении в клинику с признаками интоксикации наблюдались – высокое СОЭ до 50 ед., ЛИИ выше нормы при сохраняющемся в норме соотношении АЛТ/АСТ. У 9 больных РЯ при этом был повышен билирубин и холестерин. На 6-е и 11-е сутки после начала НПХТ активность АЛТ превысила в 1,4-1,5 раза верхнюю границу нормы что, соответственно, привело к повышению соотношения АЛТ/АСТ. Наибольшая частота повышения печеночных показателей констатирована у больных РЯ, получавших платину и доксорубицин. Больные с распространенными формами рака, как правило, имеют значительное угнетение иммунного статуса, анемию, интоксикацию и снижение функций печени. Нарушается перекисное окисление липидов, развивается тканевая гипоксия [5;6;9]. Таким образом, проведение ПХТ с высокой интоксикацией остается до сих пор нерешенной проблемой, в связи с чем необходимо создание терапевтических схем и алгоритмов, снижающих интоксикацию. Требуется поиск препаратов, направленных на восстановление органов и систем, участвующих в детоксикации.

Литература

1. Антонеева И.И. Перекисное окисление липидов и ферментативное звено антиоксидантной системы крови при раке яичников // Кан.мед.журнал.-2006.-№3.-С.158-166.
2. Бохман Я.В. Руководство по онкогинекологии.- СПб: ООО Издательство Фолиант», 2002.- 542 с.

3. Безбородова О.А., Немцова Е.Р., Александрова Л.Н. и др. Оценка детоксирующего действия препарата «ремаксол» на экспериментальной модели токсикоза индуцированного цисплатином // Эксперимент.клин.фармакол.-2011.-№3.-С.26-31.

4. Винокуров В.Л. Рак яичников: закономерности метастазирования и выбор адекватного лечения больных.-СПб: ООО «Издательство ФОЛИАНТ»,-2004.-336 с.

5. Добровольская М.М., Кормош Н.Г., Горожанская Э.Г. Нарушения свободнорадикальных процессов у онкологических больных // V международная крымская конф. «Окислительный стресс и свободнорадикальные патологии».- Программа и тезисы докладов, Судак, Крым, Украина, 2009.- С.20.

6. Коваленко Л.А., Петров А.Ю., Суханов Д.С. и др. Ремаксол- препарат для восстановления системы антиоксидантной защиты при поражении печени циклофосфаном в эксперименте // Эксперимент.клин.фармакол.-2011.-№1.-С.32-35.

7. Павлова Т.Д., Князева М.В., Прокопюк А.В. Онкогинекология (учебное пособие для врачей онкогинекологов и акушеров-гинекологов)-2-е изд., испр. и доп.-Х.: Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014.-380с.

8. Поддубная И.В., Орел Н.Ф. Осложнения противоопухолевой химиотерапии, терапия неотложных состояний // Рук. по химиотерапии опухолевых заболеваний / Под ред. Переводчиковой Н.И., М.,2011.-С.423-445.

9. Суханов Д.С., Коваленко А.Л., Романцев М.Г. и др. Цитопротекторная активность сукцинатсодержащих препаратов на функциональную активность печени в эксперименте // Эксперимент.клин.фармакол.-2010.-№8.-С.35-38.

10. Черенков В.Г., Петров А.Б., Васильева Т.М., Строженков М.М. Возможности «ремаксола» для профилактики токсических гепатитов при химиотерапии онкологических больных // Вопросы онкологии, №3.- Т.59(3).-2013.-С.369-374.

11. Bozetti F.,Mori V. Nutritional support and tumour growth in humans: a narrative review of the literature // Clin. Nutr.-2009.-Vol.28.-P.226-230.

12. Knyazyeva M., Prokopyuk A. Targeting ovarian cancer at the molecular mechanisms level of the treatment efficiency increase // The FEBS Journal, 2013.- St. Petersburg, Russia.-V.280.- Supplement1.-P. 389.

13. Knyazyeva M., Prokopyuk A., Pavlova T. Connective tissue metabolism markers for increase of ovarian cancer efficiency treatment // The FEBS Journal, 2014.- Paris, France.-V.281.- Supplement1.- TUE-378.-P. 565.

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

ГРОМАДСЬКІ НЕКОМЕРЦІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ОСОБЛИВИЙ ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ: СПРОБА ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Лясота А.Є.

*кандидат. політичних наук,
доцент кафедри політології,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,
(Дніпро, Україна)*

CIVIL NONCOMMERCIAL ORGANIZATIONS AS SPECIAL INSTITUTE OF CIVIL SOCIETY OF UKRAINE AND FRANCE: ATTEMPT OF COMPARATIVE ANALYSIS

Liasota A.

*Ph.D in political science,
associate professor of the political science department,
Oles Honchar Dnipropetrovsk national university.
(Dnipro, Ukraine)*

Анотація

Розглядається природа громадянського суспільства та суть громадських некомерційних організацій як його специфічного інституту. В період розбудови демократичного суспільства саме громадські організації відіграють роль певної альтернативи державній владі. В переважній більшості випадків ця альтернативність не набуває характеру відкритої конфронтації, тобто, з одного боку, забезпечує стабільність, а з іншого - поступальний розвиток суспільства.

Abstracts

Nature of civil society and essence of public noncommercial are examined organizations as him specific institute. In the period of development of democratic society exactly public organizations act part certain alternative to state power. In swingeing majority of cases the this alternativeness does not gain character open confrontation, so, from one side, provides stability, and from other is forward development of society.

Ключові слова: громадські некомерційні організації, громадянське суспільство.

Keywords: civil noncommercial organizations, civil society.

Процес демократизації достатньо стійко асоціюється у сучасному політичному дискурсі з розвитком громадянського суспільства, але проблема концептуалізації останнього поняття залишається ще далеко не вирішеною. Це є суттєвою перешкодою для переходу від загальнотеоретичних обміркувань до прикладних досліджень стану, механізмів формування й розвитку громадянського суспільства у конкретних країнах. Величезна роль в цьому процесі належить некомерційним громадським організаціям.

У сучасному французькому законодавстві існує жорстке відмінність між різними сферами громадських утворень, серед яких виділяються економічні колективи чи суспільства, політичні партії, різні корпоративні об'єднання (в тому числі профспілки та спілки взаємодопомоги) та власне громадські організації, тобто як зазначає дослідник громадських організацій Франції Морандьєр Л.Ж., організації некомерційного типу або, згідно французької термінології, асоціації. Найпоширенішими серед неурядових некомерційних організацій у Франції є асоціації та фонди [2, с.167-169].

Неприбуткова організація (некомерційна організація, непідприємницька організація) — юридична особа, метою діяльності якої не є отримання прибутку для його наступного розподілу між учасниками цієї організації.

Асоціація - це одна з організаційно-правових форм некомерційних організацій, що є добровільним об'єднанням юридичних осіб [1, с.121].

Асоціація у Франції, це договір, згідно з яким дві або кілька осіб на постійній основі об'єднують свої знання або свою діяльність для досягнення мети, відмінної від розподілу прибутків. Правомірність асоціації управляється загальними принципами права, які застосовуються до контрактів та зобов'язань. Т.ч., оскільки асоціація є контрактом, вона виводиться зі сфери дії публічної влади, уподібнюючись звичайним цивільним контрактами [2, с.76].

Згідно із Законом України «Про громадські організації», громадська організація є видом суспільної самоорганізації (громадян та/або юридичних осіб), що створюється з метою реалізації суспільних інтересів у визначеній статуті сфері, галузі чи секторі діяльності, а також задоволення і захисту законних спільних інтересів своїх членів. Громадські організації є неприбутковими, що прямо вказано в законодавстві [3].

У законодавстві України на відміну від французького законодавства відсутнє визначення поняття “некомерційна організація”. Законодавець визначає некомерційні організації шляхом указівки на види (організаційно-правові форми) даних організацій, не даючи при цьому вичерпного їхнього переліку.

Відповідно до Закону «Про об'єднання громадян» в Україні може бути утворено громадську організацію у формі асоціації (членської організації), як і у Франції, фонду (з фіксованим членством і без такого), також подібно до Франції, або спілку громадських організацій. Проте цей же Закон,

на відміну від французького законодавства, не визначає відмінностей між цими організаціями у порядку їх заснування чи легалізації або відношення до майнових прав і обов'язків [4].

У цілому, і французьке, і українське законодавство сприяє утворенню зареєстрованих асоціацій та отримання ними юридичної особи. Схожість у реєстрації громадських об'єднань в Україні та Франції полягає у функції попереднього (превентивного) контролю їх діяльності (яка обмежена, як у випадку французького законодавства, та (це стосується обох країн) самим визначенням асоціації та неможливістю протиріччя її дій іншим сферам права та конституційному ладу.

В Законі України "Про об'єднання громадян" (ст. 14) визначається, що "легалізація (офіційне визнання) об'єднання громадян є обов'язковою і здійснюється шляхом реєстрації або повідомленням про заснування", тобто незареєстровані громадські організації ніякого юридичного статусу не мають. Благодійні організації також підлягають обов'язковій реєстрації [4].

Оскільки українське законодавство передбачає два способи легалізації об'єднань, і, відповідно, правовий статус цих організацій суттєво відрізняється.

Так, всі організації, що здійснили свою легалізацію шляхом реєстрації, одержують статус юридичної особи і мають право відкривати рахунки в банках, виступати повноправним суб'єктом цивільно-правових відносин. Організації, які легалізувались лише через повідомлення про заснування, прав юридичної особи не одержують [4].

Варто зауважити, що всі організації з всеукраїнським та міжнародним статусом незалежно від назви та мети утворення мають статус юридичної особи.

Натомість, французький закон «Про асоціативні контракти» 1901 р. передбачає існування і дію асоціацій трьох типів: незареєстрованих (*non déclarées*), зареєстрованих (*déclarées*) та асоціацій визнаних суспільно корисними (*réconnues d'utilité publique*) і відповідно вони мають різний юридичний статус.

Незареєстровані асоціації утворюються абсолютно вільно. Вони не мають юридичної особи і не можуть укладати контракти від свого імені, однак можуть подавати позови проти своїх членів через представника в суді. Українські організації такого права не мають

Зареєстровані асоціації заздалегідь повинні подати в префектуру або субпрефектуру декларацію зі своєю назвою, метою, адресою, досить докладною інформацією про своїх членів, а також два примірники статуту. Адміністрація не має права піддавати організації попереджають контролю. Протягом п'яти днів вона зобов'язана видати повідомлення про реєстрацію, яке заноситься до *Journal officiel*, означаючи автоматичне наділення асоціації юридичною особою. Зареєстровані асоціації можуть подавати позови до суду, в даний час значно розширено їх можливість отримувати дарунки

і спадщини, проте зберігається обмеження на володіння нерухомістю (вона повинна забезпечувати діяльність асоціації і не більше того).

Асоціації, визнані суспільно корисними, отримують свій статус від Державної ради. Їх розширені юридичні можливості (зокрема в сфері отримання дарів) пояснюються визнанням значної публічної користі, принесеної їх діяльністю [5].

Таким чином, французьке законодавство, на відміну від українських, передбачає існування незареєстрованих громадських організацій.

Для більш ефективної реалізації своїх функцій некомерційні організації мають володіти певною економічною свободою в своїй діяльності, але з іншого боку занадто велика свобода сприяє зловживанню нею. В Україні громадські організації користуються значно більшою економічною свободою, ніж у Франції, де отримання дарів чи спадщин вимагає додаткового дозволу навіть у випадку організацій, визнаних суспільно корисними [5]. В Україні такого дозволу отримувати не потрібно.

Історично, інститут громадських некомерційних організацій Франції має значно давнішу історію, ніж українських.

Вивчення матеріалів, пов'язаних із розвитком організацій «третього сектору» в Україні, дає підстави виділити в короткій історії, принаймні, два періоди:

I – період виникнення та організаційного оформлення (кінець 80-х років – початок 1990-х рр.);

II – період інституалізації (від середини 1990-х рр. - по наш час).

Процес становлення недержавних організацій розпочався з середини 90-х рр [6, с. 93-96]. внаслідок демократизації суспільства, процесами глобалізації та інтеграції і т.д.

Отже, фактично першим законом, що встановлював та регулював діяльність громадянських організацій в Україні був Закон «Про об'єднання громадян» від 1992 р. Цей закон був спільним, базовим як для партій так і для громадських організацій, коли не було достатньої практики створення законодавства для третього сектору, а сам закон носив загальний характер і був доволі коротким.

Натомість у Франції громадські організації та об'єднання розпочали своє формування ще у XIX столітті. Період з XIX по XX століття (перший етап формування громадських організацій) у Франції можна описати як період поступових поступок ліберальної імперії асоціативному руху. Початкові поступки були здійснені по відношенню до робітничого руху (у 1864 році робочі отримують право влаштовувати страйки); держава намагається спрямувати розвиток асоціацій у патерналістське русло, сприяючи різним спілкам взаємодопомоги (до кінця Другої Імперії їх налічується більше 6 тисяч), однак такі організації в дійсності стануть зародком профспілкового руху, а не сучасного «третього сектору». До кінця XIX століття складається ситуація, коли існуюче право явно не встигає за розвитком

асоціацій самих різних типів - від спілок взаємодопомоги до літературних клубів і релігійних громад. «Закон про асоціативні контракти» (Loi relative au contrat d'association) від 1 липня 1901 року, що діє і до цього дня, став результатом майже двадцятирічного розвитку правової сфери (включив в себе легалізацію профспілок і свободу утворення асоціацій у сфері вищої освіти) [7, с. 145-148].

XX століття стало новим, другим, етапом в розвитку асоціацій Франції. У чисельному відношенні протягом усього XX століття спостерігалось зростання як абсолютного числа асоціацій у Франції, так і швидкості їх утворення. У 2010 р. налічується близько 300 тисяч зареєстрованих асоціацій, а їх загальна кількість, за оцінками, наближається до 900 тисяч. У 1970 р. в рік створювалося близько 20 тис. асоціацій, у 2000 р. - більше 60 тисяч [8, с. 213-215].

Розгалужена система громадських організацій є важливим показником розвитку громадянського суспільства. Враховуючи цей аспект, варто зазначити про позитивні тенденції в Україні. Останнім часом спостерігається позитивна динаміка кількісного зростання громадських організацій. На сьогодні сформована широка мережа таких організацій по всій території України. До того ж кількість зареєстрованих громадських організацій постійно зростає (як і у Франції). Станом на 1 січня 2009 року в Україні зареєстровано громадських організацій та їх осередків – 59321, у 2008 році – 54862, у 2007 – 44816, у 2006 – 46682. Проте варто відзначити також те, що тільки незначна кількість громадських організацій проявляють активність і здійснюють вплив на суспільство. Більшість організацій мають формальний характер або функціонують епізодично.

Станом на початок червня 2011 р. згідно «Реєстру громадських організацій» налічується 3253 легалізованих організацій із всеукраїнським та міжнародним статусом. Переважна більшість з них (95%) діє на місцевому рівні, питома вага всеукраїнських становить близько 4%, а міжнародних - близько 1% [9].

Таким чином, ми бачимо, що у кількісному відношенні зареєстрованих громадських організацій Україна далеко відстає від Франції, ще більше вона відстає у якості їх функціонування.

Останнє десятиліття ознаменувалося формуванням в Україні різноманітних творчих угруповань, мистецьких об'єднань, формальних і неформальних організацій. В основному, завершився процес структурної фрагментації творчого середовища довкола певних часописів, гуртків тощо. Поряд з “успадкованими” з’явилися громадські інституції іншого типу: благодійні фонди, приватні добровільні товариства, незалежні культурно-мистецькі об’єднання, організації національних та міжнародних зв’язків тощо. Ці недержавні некомерційні організації відповідно до чинного законодавства є об’єднаннями громадян, що мають статус громадсь-

ких, тобто, створених на добровільних засадах, на основі єдності інтересів, рівноправності, самоврядності, законності та гласності.

Серед основних напрямків діяльності недержавних некомерційних культурно-мистецьких організацій в Україні переважають інформаційний, освітній, дослідницький, благодійний, соціо-політичний [6, с. 95].

Французькі асоціації розвиваються більш рівномірно, ніж українські. Вони покривають практично всі сфери суспільного життя - від дозвілля до соціальної роботи і стратегічних досліджень. Спостерігається тенденція зниження формування асоціацій із захисту загальних інтересів і одночасно зростання числа асоціацій в сфері спорту, дозвілля і рухів людей пенсійного віку. Після 1990 року на перший план вийшли асоціації культурного, дослідницького і політичного значення.

Значну роль у здійсненні благодійної та гуманітарної діяльності відіграють такі асоціації, як Restos du coeur, Emmaüs, Secours catholique, Secour populaire, CIMADE. У сфері освітніх асоціацій зайнято близько 170 тисяч оплачуваних (найманих) працівників - асоціаціями управляються багато приватні школи та вищі освітні установи. Асоціації культурної і спортивної спрямованості налічують близько 85 тисяч оплачуваних працівників, проте цей відносно скромний економічний показник компенсується тим, що в числі зареєстрованих асоціацій близько половини відносяться до галузі спорту [7, С.132-133].

Свобода вибору цілей асоціації у Франції обмежена неможливістю вибору справи або цілі, противних законам і добрим звичаям, або ж спрямованим на руйнування цілісності території своєї країни або республіканської форми правління [5]. Відповідно до контрактної форми асоціацій, асоціації з подібними цілями визнаються недійсними (nulle). Також свобода вибору цілей обмежена самим визначенням асоціацій, тобто неможливістю зв'язку її діяльності з збагаченням її учасників і розподілом отриманого прибутку, звідси і обмеження на володіння об'єктами нерухомості, які повинні бути чітко виправдані метою організації [5].

Відповідно до законодавства громадські організації в Україні утворюються з метою задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів. (Стаття 3 Закону «Про об'єднання громадян») [4]. Оскільки ця формула є досить широкою, то єдиною причиною відмови у легалізації громадського об'єднання або його примусової заборони може бути визнання факту, що метою утворення такого об'єднання є: зміна шляхом насильства конституційного ладу і в будь-якій протизаконній формі територіальної цілісності держави; підрив безпеки держави у формі ведення діяльності на користь іноземних держав; пропаганда війни, насильства чи жорстокості, фашизму та неофашизму; розпалювання національної та релігійної ворожнечі; створення незаконних воєнізованих формувань; об-

меження загально визнаних прав людини. (Стаття 4 Закону «Про об'єднання громадян») [4].

Отже, доцільно зазначити, що українське законодавство більш конкретно і повно визначає мету створення і функціонування громадських організацій.

В контексті нашого дослідження становить певний інтерес питання про фінансування недержавних громадських організацій. Оскільки в Україні громадянське суспільство взагалі, а третій сектор зокрема знаходяться на стадії формування, досі не утворилось умов для тісної співпраці між урядовими структурами та неприбутковими організаціями. На сьогодні урядові структури не знаходять, за деякими винятками, спільної мови з такими організаціями. Фінансування неприбуткових, громадських організацій з боку держави також практично не проводиться. Виняток тут складають товариство по зв'язках з українцями за кордоном «Україна», всеукраїнське товариство «Просвіта», та ряд інших національно-культурних товариств, які одержують невелике бюджетне фінансування, величина якого зменшується з року в рік. Можна також відмітити співпрацю урядових структур з такою організацією як «Союз Чорнобиль», яка в силу своєї специфіки та широких міжнародних контактів бере участь у реалізації, спільно з урядовими структурами, деяких чорнобильських програм, особливо тих, що пов'язані з оздоровленням дітей [11, с. 238-240].

Оскільки ці організації є неприбутковими, некомерційними, то кошти надходять зі сторони. Найбільш поширеним шляхом отримання фінансової допомоги є гранти, які організують західні країни під розвиток своїх програм на Україні. Недоліком цього шляху є те, що громадська організація стає залежною від свого західного спонсора.

Фінансування може надходити від приватних підприємців, комерційних структур, але воно базується на приватних стосунках, тому не завжди є дієвим.

Джерелом надходження коштів є і політичні партії, які займаються фінансуванням недержавних громадських організацій для лобіювання своїх інтересів, програм, для ширшої реклами [10, с.239].

Існує ще один шлях, найменш поширений, це кошти які виділяє держава під якісь соціальні, екологічні, молодіжні та інші програми. Це передбачено проектом Закону України «Про громадські організації» (розділ 1, ст. 6): держава може фінансувати окремі програми громадських організацій, укладати договори на виконання громадськими організаціями робіт і надання послуг [3]. Але, треба зазначити, що це настільки мізерні кошти, за які не можливо реалізувати проект.

Зазначимо, що в Україні держава майже взагалі не фінансує діяльність громадських організацій, проте у Франції держава фінансує більшу частину асоціативного сектору. У 2005 р. його державне фінансування склало 176 млрд. франків, що покриває 58% всіх ресурсів асоціацій [10, с. 240]. Головними напрямками фінансування залишаються соціальне забезпечен-

ня, а також утворення, культурні та спортивні асоціації. Важливою формою взаємодії органів влади та асоціацій є укладання контрактів та делегування частини діяльності щодо забезпечення суспільно значимих (наприклад, комунальних) послуг. В даний час також посилюється роль і вплив асоціацій, зайнятих охороною навколишнього середовища, - багато хто з них присутні національних радах та органах самоврядування[10, с. 241].

Таким чином, рівень розвитку громадських організацій України та Франції суттєво відрізняється. Це пов'язано як з об'єктивними так і суб'єктивними чинниками. По-перше, в Україні та Франції різні часові рамки формування громадських організацій: французькі організації мають більш давню історію; по-друге, громадські організації України і Франції мають різний юридичний статус і, відповідно, різні важелі впливу на владу; нарешті такий важливий аспект як фінансування громадських організацій в Україні та Франції суттєво різниться. На відміну від України, у Франції держава фінансує більшу частину асоціативного сектору.

Список використаних джерел

1. Кравчук В. М. Основні засади функціонування громадських організацій / Кравчук В. М. // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. – Вип. 22. – Одеса: «Юридична література». – 2004. – С. 121-125.
2. Морандьєр Л.Ж. Гражданское право Франции / Пер. с фр. и вступительная статья Е. А. Флейшиц. Том 1. – М.: Изд-во иностранной лит., 1958. – 742 с.
3. Закон України «Про громадські організації». http://www.guboz.gov.ua/?option=com_content&view=article&id=2510&lang=
4. Закон України «Про об'єднання громадян».- <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2460-12>
5. Loi du 1er juillet 1901 (Loi relative au contrat d'association).- <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006069570&dateTexte=vig>
6. Кравчук В. М. Громадські об'єднання в громадянському суспільстві / Кравчук В. М. // Актуальні проблеми правознавства. Науковий збірник ЮІ ТАНГ. Випуск четвертий. - Тернопіль, 2002.- С.93-96.
7. Ардан Ф. Франция: Государственная система /пер. с франц. - М.: Юридическая литература, 1994. - 176с.
8. Крутоголов М.А. Парламент Франции. Организация и правовые аспекты деятельности. - М.: Наука, 1988. - 240с.
9. Єдиний реєстр громадських організацій.- <http://www.minjust.gov.ua/0/18501>
10. Сосєдова В.С. Державне фінансування діяльності громадських організацій в Україні / Сосєдова В.С. // Актуальні проблеми економіки. – 2009. - №8. – С.238- 241
11. Шаповал В. Зарубіжний парламентаризм. -К.:Основи,1993. - 143с.

ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ И СПОРТ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

Лисенко І.А.

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент кафедри менеджменту і економіки спорту
Національного університету
фізичного виховання і спорту України*

ORGANIZATIONALLY-ADMINISTRATIVE ASPECTS OF PERSONNEL MANAGEMENT IN ACTIVITIES THE MINISTRY OF YOUTH AND SPORTS OF UKRAINE

Lysenko I.

*PhD in physical education and sport,
associate Professor, Department of management and economics of sport
National University of physical education and sport of Ukraine*

Анотація

Проаналізовано концептуальний підхід до формування менеджменту в Міністерстві молоді та спорту України; розкриті організаційно-управлінські засади вдосконалення кадрового менеджменту центрального органу державної виконавчої влади у сфері фізична культура і спорт; обґрунтування значимості чинників впливу на підвищення ефективності кадрового менеджменту та встановлені концептуальні засади формування ефективної системи кадрового менеджменту в Міністерстві молоді та спорту.

Abstract

Analyzed conceptual approach to the formation of management in the Ministry of youth and sport of Ukraine; disclosed organizational bases of improvement of personnel management of the central body of state executive power in the sphere of physical culture and sports; substantiation of the significance of influence factors on improving the efficiency of personnel management and establishes a conceptual basis of formation of effective system of personnel management in the Ministry of youth and sports.

Ключові слова: «кадри», «технологія» «кадровий менеджмент».

Keywords: "staff", "technology", "personnel management".

Постановка проблеми. В умовах, що стрімко розвиваються суперечливих соціальних процесів і глибоких структурних зрушень у народному господарстві на сучасному етапі розвитку суспільства, проблема кадрового забезпечення сфери «фізична культура і спорт», за даними спеціальних літературних джерел, набуває особливої актуальності.

Вдосконалення роботи з кадрами бюджетних організацій, установ, що входять в систему державно-адміністративного управління в розвиненому світі багато в чому відбувається шляхом все більшого запозичення досвіду і методик роботи з персоналом на підприємствах промисловості і обслуговування, що належать приватному або змішаного секторів народного господарства. На тлі загального переходу від державної адміністрації до державного менеджменту відбувається зазначений зарубіжними експертами і все більше враховується вітчизняними фахівцями в області управління приватний процес заміщення поняття роботи з кадрами в держустановах поняттям «кадровий менеджмент».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. М.С. Герцик, О.М. Вацеба (2005), М.В. Дутчак (2010), В.І. Жолдак (2006), І.І. Перевезін (2006) та інші розглядаючи проблему фізкультурного руху зазначають, що існує гостра необхідність у висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців державних органах керівництва сфери фізична культура, вміють мислити нетривіально і володіють комутативними здібностями, а також здатних впровадити нові форми управління на всіх рівнях і у всіх ланках фізкультурного руху.

Виділення раніше невирішених частин загальної проблеми. Дані факти дають можливість стверджувати, що назріла необхідність переосмислення кадрової політики і зміщення її парадигми в бік формування дієвої системи управління кадрами. Саме тому найважливішою складовою цієї системи є розробка та впровадження в практику фізкультурного руху сучасних технологій управління персоналом.

У зв'язку з цим **метою нашої роботи** стало розкрити технологію кадрового менеджменту в практиці управління державними органами керівництва у сфері фізичної культури і спорту з урахуванням нових соціально-економічних умов розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. У ході проведення дослідження над темою статті нами було встановлено, що в літературі можна зустріти приклади різного тлумачення поняття «кадровий менеджмент». Одні автори у визначенні оперують ціллю та методами, за допомогою яких можна цієї мети досягти, тобто акцентують увагу на організаційній стороні управління. Інші у визначенні роблять упор на змістовну частину, що відображає функціональний бік управління.

Типовим прикладом першого підходу може служити визначення, дане В. П. Галенко (1999): «Кадровий менеджмент - це комплекс взаємопов'язаних економічних, організаційних і соціально-психологічних методів, що

забезпечують ефективність трудової діяльності та конкурентоспроможність підприємств». Інший підхід відображений у визначенні управління персоналом, що прийнятий в німецькій школі менеджменту: «Кадровий менеджмент (менеджмент персоналу, економіка персоналу) - область діяльності, найважливішими елементами якої є визначення потреби в персоналі, залучення персоналу (вербування і відбір персоналу), задіяння в роботі, вивільнення, розвиток, контролінг персоналу, а також структурування робіт, політика винагород та соціальних послуг, політика участі в успіху, управління витратами на персонал і керівництво співробітниками» [2, 5].

Таким чином, головне, що становить сутність кадрового менеджменту організації, - це системний, планомірно організований вплив за допомогою взаємопов'язаних організаційно-економічних та соціальних заходів на процес формування, розподілу, перерозподілу робочої сили на рівні організації, на створення умов для використання трудових якостей працівника (робочої сили) в цілях забезпечення його ефективного функціонування і всебічного розвитку зайнятих на ньому фахівців.

Теоретично нами було доведено, що управління людськими ресурсами - частина кадрової політики, що включає взаємопов'язані ключові елементи, які називають циклом кадрового менеджменту, основними елементами якого є: підбір кадрів; оцінка професійних якостей (діяльності); винагорода; навчання і підвищення кваліфікації.

Варто відзначити, що найбільша частка респондентів вважають, що найбільш вагомим напрямком кадрового менеджменту в Міністерстві молоді та спорту України є підбір кадрів (даний критерій займає перше місце). Навчання та підвищення кваліфікації персоналу (друге місце) є важливим напрямком кадрового менеджменту в Міністерстві молоді та спорту України. На третьому місці за методом ранжування напрямків кадрового менеджменту знаходиться мотивація – третє місце. Важливу роль у системі кадрового менеджменту Міністерства, на думку респондентів, займають планування кадрової політики (четверте місце) та контроль і оцінка діяльності кадрів (п'яте місце).

Найбільш оптимальним є спосіб формування та використання кадрового менеджменту в Міністерстві молоді та спорту України за рахунок процесу мотивації співробітників – цей показник склав 17,56%. Варто відзначити, що мотивація персоналу в системі менеджменту якості зазвичай структурована за п'ятьма напрямками: умови роботи, ресурси, визнання, взаємини, відповідальність. Застосування методів мотивації персоналу за цими напрямки дозволяє впливати на всі рівні і всі організаційні одиниці Міністерства молоді та спорту в Україні.

Отримані дані підтверджують думку провідних вчених у галузі спортивного менеджменту І.І.Переверзіна (2006) та І.В. Терона (2013) про те, що найбільш чітко характеризує процес формування та використання кад-

рового менеджменту у фізкультурно-спортивній організації процедура мотивації співробітників.

У практиці кадрового менеджменту Міністерства молоді та спорту доцільно використовувати «європейську» модель кадрового менеджменту. Так вважає 92% респондентів. Менш корисним для Міністерства буде його формування за допомогою «американської» моделі (8%).

Отримані результати спростовують думку Жолдак, Квартального про те, що найбільш виправданим на сьогоднішній день є «американська» модель управління кадрами.

Цей факт підтверджує припущення провідних вітчизняних вчених про те, що спортивний менеджмент в країні має свої специфічні риси, і пряме запозичення досвіду зарубіжних країн не приносить бажаних результатів.

Встановлено, що найвагомим критерієм оцінки співробітників у Міністерстві молоді та спорту України відіграє професіоналізм (перше місце – 67,65%), значну роль у визначенні рівня професіоналізму співробітників відіграє освіта (23,53%), а показник особистої культури та етикету займає 8,82%.

Також у ході проведення дослідження нами було виявлено, що ефективність кадрового менеджменту в сучасній фізкультурно-спортивній організації залежить від рівня кваліфікації керівного складу (41,94%) та особистого бажання працювати (38,71%).

На забезпечення ефективності роботи державних органів управління в сфері фізичної культури і спорту України значний вплив здійснює постійність трудового колективу (9,68%), залучення молодих спеціалістів (6,45%) та створення ефективної системи післядипломної освіти (3,23%).

Варто відзначити, що радикальними заходами, які необхідно прийняти, щоб покращити кадровий менеджмент в системі державних органів керівництва спеціальної компетенції є використання фінансово-економічних стимулів для ефективної роботи (58,62%). Для вдосконалення кадрового менеджменту в Міністерстві молоді та спорту України створити позитивний соціально-психологічний клімат (20,69%); ключовими заходами по вдосконаленню процесу управління кадрами являються розробка функціональних обов'язків співробітників і регламент роботи та впровадження передових технологій кадрового менеджменту – 10,34%.

Висновки та пропозиції. для зменшення негативного впливу факторів, а також для формування адекватної моделі менеджменту в Міністерстві молоді та спорту України зробити такі організаційні заходи впливу: спростити процедуру навчання та підвищення кваліфікації персоналу та підвищити рівень мотивації персоналу, удосконалити нормативно-правову базу, що регламентує діяльність Міністерства молоді та спорту України і впровадити досвід передових країн у практиці управління кадрами. Менш ефективними виявляються заходи щодо корекції підготовки спеціалістів у

сфері фізичної культури і спорту в відповідності з потребами сучасної системи кадрового менеджменту.

Визначено, що найважливішими складовими організаційної культури Міністерства молоді та спорту України є: цінності, установки, пріоритети персоналу, пов'язані з його роботою в даній організації; система відносин, яка визначає сприйняття працівниками своєї роботи і організації, в якій вони працюють; поведінкові норми, що визначають дії і поведінку персоналу; дії та поведінка працівників в конкретній ситуації.

Список літератури

1. Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»/ М.С.Герцик, О.М.Вацеба: Підручник.- Харків.: «ОВС», 2005. - 240 с.

2. Демеха С., Гаєвий В. Технологія управління фізкультурними кадрами в Міністерстві молоді та спорту України-спрямованості / С. Демеха, В. Гаєвий // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць. – № 1 (21). – 2013. – С. 9-12.

3. Дутчак М. В. Класифікація професій у сфері фізичної культури і спорту в Україні: стан та перспективи //Спортивна наука України/ Мирослав Васильович Дутчак , 2010 №2 с. 25-41

4. Жолдак В.И. Менеджмент: монографія / В.И. Жолдак, С.Г. Сейранов. - М.: Физическая культура, 2006. - 372 с.

5. Навка П. І. Регулювання розвитку фізичної культури і спорту в умовах ринкових трансформацій економіки України. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством. – Інститут економіки промисловості НАН України, Донецьк, 2013. – 22с.

6. Переверзин И. И. Менеджмент спортивной организации : учеб. пособие / И. И. Переверзин. – 3-е изд., перераб. и доп.. – М.: Физкультура и спорт, 2006. – 464 с.

7. Терон І. В. Проблеми та ризики модернізації соціально-трудова відносин на етапі переходу до інноваційної економіки / І. В. Терон // Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. «Розвиток трудового потенціалу в умовах інноваційної економіки», 25–26 квіт. 2013 р., Луганськ – Євпаторія. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. – С. 256–258. (Організатор – Східноукраїнський національний університет).

8. Щёкин Г. В. Основы кадрового менеджмента : Учебник / Г. В. Щёкин. – 5-е изд., стереотип. – К.: МАУП, 2004. – 280 с.

9. Офіційний сайт Міністерства молоді та спорту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/7749>

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

ЗМІСТОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПТУ *CURIOSITY* В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Котюжанська І.А.

*студентка відділення іноземних мов
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини*

CONTENT CHARACTERISTIC OF THE CONCEPT *CURIOSITY* IN THE ENGLISH LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD

Kotyuzhanska I.

*Student of foreign languages department
of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University*

Анотація

У статті розглянуто понятійний складник концепту *CURIOSITY* в англійській мовній картині світу.

Abstract

The article deals with the conceptual component of the concept *CURIOSITY* in the English language picture of the world.

Ключові слова: змістова характеристика, концепт, цікавість / допитливість, слова-репрезентанти.

Keywords: content characteristic, concept, interest/curiosity, representative words.

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку лінгвістики характеризується антропоцентричністю, оскільки об'єктом вивчення стала людина в її мовному різноманітті. У центрі уваги дослідників знаходиться мовна репрезентація морально-етичних концептів, оцінних складників мовного знака та емоційних станів людини. Одним із значущих фрагментів концептосфери особистості є емоційний стан цікавості / допитливості, який спонукає індивіда шукати різні способи задоволення своєї потреби в знаннях та становить рушійну силу пізнання світу. Однак до цього часу не було спроб лінгвістичного дослідження концепту *CURIOSITY* на матеріалі англійської мови, що й визначило **актуальність** обраної теми.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить, що проблема дослідження емоційних концептів розглядалася вченими Н. В. Дорофєєвою, О. Б. Кітовою, Н. К. Рябцевою, М. О. Богославською, А. В. Кульчицькою.

Мета статті – виявити особливості змісту концепту *CURIOSITY* в англійській мовній картині світу

Виклад основного матеріалу. Змістова структура концепту виявляється в результаті зіставлення комплексу мовних засобів його репрезентації в системах мови й мовлення [1]. Її можна з'ясувати через аналіз словникових дефініцій лексичних одиниць, які вербалізують концепт, й мовленнєвих контекстів:

1. Змістова характеристика «емоційний стан» виявляється на основі лексичних одиниць *feeling, emotion, state: curiosity – a strong feeling of wanting to find out about something* [8]; *inquisitiveness – a state of active curiosity* [10].

2. Змістова характеристика «ментальний стан» виділена на основі дефініцій: *curiosity – scientific or artistic interest; connoisseurship: a pursuit in which any one takes an interest, or for which he has a fancy; a hobby* [10].

3. Змістова характеристика «бажання знати» есплікується в таких дефініціях: *curiosity – the desire to know or learn about anything; a feeling of interest leading one to inquire about anything* [10]; *the desire of knowledge, interest, thirst for knowledge* [11].

4. Змістова характеристика «об'єкт цікавості / допитливості» виявлена на основі дефініцій: *curiosity – an object of interest; any object valued as curious, rare, or strange / occult* [9]; *a curious trait or aspect* [9]; *curious – a unusual or interesting object or fact', erotic or pornographic* [4]; *deserving or exciting attention on account of its novelty or peculiarity, exciting curiosity; somewhat surprising, strange, singular, odd; queer* [10].

5. Змістова характеристика «комунікативна поведінка» виокремлюється на основі аналізу синонімів: *eavesdrop – to listen to other people's conversation without them knowing that you are listening; overhear – to hear what people are saying during a conversation that you are not involved in; interrogate – to ask someone, for example a prisoner or criminal, a lot of questions in order to get information, in an angry or threatening way* [3; 8; 9; 10]; *inquisitive – suggests impertinent and habitual curiosity and persistent quizzing, asking a lot of questions* [10].

У змісті досліджуваного концепту виявлено окремі характеристики:

1. Субстантивні утворення зі значенням «внутрішній стан», наприклад: *ghouliness, itching, prurience, thirst for knowledge, voyeurism*.

2. Субстантивні утворення зі значенням «суб'єкт цікавості / допитливості»: *busybody, curiosity-seeker, explorer, eavesdropper, intruder, meddler, Nosy Parker, Peeping Tom, Paul Pry, rumour-monger, snoop, voyeur; busybody – someone who is very interested in other people's private lives and activities and tries to get involved in them in a way that is annoying; meddler – involved in a situation that you have no right to, in a way that is annoying; rumour-monger (newsmonger, scandalmonger, gossipmonger) – someone who spreads rumors (scandals, gossip); snoop – someone who tries to get secret information*

about someone; *eavesdropper* – someone who listens to other people's conversation without them knowing that you are listening.

3. Субстантивні утворення зі значенням «об'єкт цікавості / допитливості»: *curio, marvel, mystery, oddity, puzzle, private life, personal matters, rarity, wonder*.

4. Ад'єктивні утворення зі значенням «характеристики об'єкта цікавості / допитливості»: *bizarre, extraordinary, magic, miraculous, new, odd, peculiar, queer, rummy, singular, strange, wondrous, weird*.

5. Ад'єктивні утворення зі значенням «порушення приватності», якими позначають людей, що виявляють незаконний інтерес до приватного життя: *fascinated, inquisitive, nosy, overcurious, snoop, questioning*.

6. Дієслівні утворення зі значенням «несанкціоноване отримання інформації»: *eavesdrop – to listen to other people's conversation without them knowing that you are listening, overhear – to hear what people are saying during a conversation that you are not involved in, snoop – to secretly try to get information that someone would not want you to have; poke around (about) – to try to get information, especially when other people do not want you to; intrude – to become involved in a situation in a way that is not welcome to other people, for example by getting involved in their private lives* [4; 8; 9; 10].

Дослідження контекстуального вживання вербалізаторів даного концепту дало змогу виявити асоціативно пов'язані змістові характеристики:

1. Сполучуваність лексичних одиниць *curiosity, curious* із прикметниками *little, some, mild, stronger, strongest, increasing, attentive, deep, great, irresistible, burning, pent-up*; з прислівниками *slightly, less, rather, more, very* становить змістову характеристику «інтенсивність»: *Ann looked slightly curious* [12, с. 262].

2. Змістова характеристика «безділля» виявляється в сполучуваності лексичної одиниці *curiosity* з прикметниками *idle, needless*: *without a good reason or real purpose (без певної мети)* [8].

3. Негативний відтінок має змістова характеристика «набридливість», що виявляється в атрибутивній сполучуваності лексичної одиниці *curiosity* з прикметниками *impertinent (нахабний), persistent (наполегливий), obtrusive (набридливий)*: *Nosy implies impertinent curiosity like to that of an animal using its nose to examine or probe; He had turned his face aside and was gazing with rather an obtrusive curiosity at the old-fashioned room* [5].

4. Змістова характеристика «природна потреба» виділена на основі сполучуваності *curiosity* з лексичними одиницями, що означають природні потреби людини: *Curiosity is defined as a need, thirst or desire for knowledge* [6].

5. Змістова характеристика «цінність / антицінність» виявляється в контексті: в одному випадку «бажання знати» є цінністю: *Curiosity is the most important human characteristic for intellectual growth and solving the problems in the world*; в іншому – антицінністю за допомогою репрезентан-

та *inquisitive*: Avoid *inquisitive* persons, for they are sure to be gossips, their ears are open to hear, but they will not keep what is entrusted to them [7].

Таким чином, розгляд дефініцій вербалізаторів досліджуваного концепту в тлумачних і синонімічних англomовних словниках, а також прикладів їх контекстуального вживання показав, що зміст концепту *CURIOSITY* формують характеристики «емоційний стан», «ментальний стан», «бажання знати», «суб'єкт та об'єкт цікавості / допитливості», «комунікативна поведінка», «порушення приватності», «несанкціоноване отримання інформації», «інтенсивність», «безділля», «набридливість», «природна потреба», «цінність / антицінність».

Література

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика : курс лекций по английской филологии. – Тамбов : изд-во Тамб. ун-та, 2001. – 123 с.
2. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. – 3-е изд., стереотип. – Воронеж : Истоки, 2003. – 192 с.
3. Cambridge International Dictionary of Idioms. – Cambridge : Cambridge University Press, 1998. – 860 p.
4. Concise Oxford English Dictionary. Tenth edition, revised / ed. by Judy Pearsall. – London : Oxford University Press, 2002. – 1708 p.
5. Green A. K. The Forsaken Inn. – [Electronic resource]. – URL : http://ebooks.adelaide.edu.au/g/green/anna_katharine/forsaken_inn/chapter3.html.
6. Edelman S. Curiosity and Exploration. – [Electronic resource]. – URL : <http://www.csun.edu/~vcpsy00h/students/explore.htm>.
7. Finest Quotes. – [Electronic resource]. – URL : http://www.finestquotes.com/author_quotes-author-John%20Ruskin%201819.
8. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners / ed. by the Reference and Electronic Media Division of Bloomsbury Publishing Pic. – London : Macmillan Bloomsbury Publishing Pic., 2006. – 1692 p.
9. Merriam-Webster Online Dictionary. – [Electronic resource]. – URL : <http://www.merriam-webster.com/dictionary/synonym>.
10. OED – The Oxford English Dictionary. A New English Dictionary on Historical Principles : in 12 vol. - Vol. III, V. – Oxford : Clarendon Press, 2001.
11. Roget Thesaurus of English Words and Phrases / ed. by P. M. Roget. – London : Longmans Green and Co. Ltd., 2006. – 712 p.
12. Slyke H.V. The Heart Listens. – London : New English Library Ltd., 1979. – 573 p.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАЗВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ ФРАНЦІЇ, БЕЛЬГІЇ, ШВЕЙЦАРІЇ Й КВЕБЕКУ

Мальченко А.І.

Студент

Уманський державний педагогічний університет

LEXICO - SEMANTIC ANALYSIS NAMES OF PRIMARY SCHOOL IN FRANCE , BELGIUM , SWITZERLAND AND QUEBEC

Malchenko A.

Student

Uman State Pedagogical University

Анотація

У статті зроблено порівняльний лексико-семантичний аналіз назв початкової школи в територіальних варіантах французької мови Франції, Бельгії, Швейцарії, та Квебеку.

Abstract

A comparative,lexico-semantic analysis was conducted according to names of primary school in France , Belgium,Switzerland and Quebec.

Ключові слова: територіальний варіант, початкова школа, сигніфікативне значення, денотативне значення.

Keywords: Territorial variant, primary school, significant meaning, denotative meaning.

Постановка проблеми. У сучасних умовах світових глобалізаційних процесів, які призводять до втрати національної своєрідності й уніфікації суспільних відносин, усе частіше увагу вчених привертає питання вивчення регіолектів, або територіальних мовних варіантів, які набувають у певній країні виразної етнокультурної специфіки. Однією з поширених світових мов є французька, її різновиди наразі використовуються на територіях Франції, Швейцарії, Бельгії, Канади (Квебек). Очевидно, що функціонування й стан французької мови в цих країнах неоднакові, оскільки вона має різний статус і низку особливостей, які пояснюються історичними умовами її розвитку й застосування. З огляду на це питання культурологічного аспекту вивчення лексики французької полінаціональної мови на прикладі об'єктів освіти Франції, Бельгії, Швейцарії та Квебеці є **актуальним**.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить, що проблема взаємодії мови й етнічної культури розглядалася в роботах Н. Д. Арутюнової, В.Т.Клокова, А. Вежбицької, Ю. А. Жлуктенка, та інших.

Мета статті – розглянути назви початкової школи в територіальних варіантах французької мови Франції, Бельгії, Швейцарії та Квебеку, виявити їх спільні та відмінні ознаки.

Виклад основного матеріалу. На думку науковців, будь-яка лексична одиниця має зовнішню форму (звукову оболонку) і внутрішню (характерну ознаку, яку вибирає мовець у процесі номінації явищ навколишнього світу) [2, с. 6]. Внутрішня форма відображає денотативне значення лексеми, а тому характерною рисою денотата є здатність відображатися в нашій свідомості у вигляді уявлень (на відміну від сигніфіката, який репрезентує поняття) [1, с. 99]. Сукупність зовнішніх ознак предмета формує його сигніфікат, або сигніфікативне значення в семантичній структурі слова. Отже, об'єктами досліджуваних назв у французькій мові Франції, Бельгії, Швейцарії та Квебеку виступили, з одного боку, специфічні реалії національної системи освіти, з іншого – особливі логічні й оцінні уявлення мовців, які живуть у даних країнах.

Зауважимо, що лексичні форми назв початкової школи на території чотирьох країн мають спільні та відмінні риси, які можна простежити в таблиці:

Країна	Назва початкової школи	Строки навчання
Франція	<i>école élémentaire</i>	5 років
Бельгія	<i>école primaire</i>	3 роки
Швейцарія	<i>école primaire</i>	4-6 років
Квебек	<i>école enfantine</i>	6 років

У зовнішній формі трьох варіантів французької мови (французькому, бельгійському й швейцарському) уживається словосполучення *école primaire*: у складі *école élémentaire*, *école primaire*, *cours élémentaire* і *cours primaire* відбувається чергування іменників *école*, *cours* і прикметників *élémentaire*, *primaire*.

Внутрішня форма номінації визначається тією ознакою, яка вибирається як розмежувальна і є ядром її назви [3, с. 190]. Ці особливості визначаються фізичними властивостями предмета, його відношенням до інших предметів так само, як і відношенням суб'єктів номінації до нього. Відмінності в обсязі номінацій можна помітити всередині одного варіанту французької мови. Так, у французькому варіанті *école primaire* є гіперонімом (номінацією ширшого значення) щодо *école élémentaire* і *cours élémentaire*.

Прикметник *primaire* («початковий») фігурує в назвах у всіх різновидах французької мови, але тільки в трьох із них (бельгійському, швейцарському й квебекському) він указує саме на навчання в початковій школі. Прикметник *élémentaire* («елементарний») використовується тільки у Франції й Квебеці, однак елементарною школою у Франції називають тільки по-

чаткові класи, а в Квебеці – школу для дітей із 11 років: «*Ecole élémentaire – l'école qui accueille les enfants à partir de onze ans, âge auquel commence l'instruction obligatoire au Canada*» [8]. Це вказує на денотативні відмінності в межах двох варіантів французької мови.

Розглянемо більш детально денотативне значення номінації «початкова школа» у всіх чотирьох різновидах.

У Франції *école primaire* включає дитячий садок і початкову школу: «*Ecole primaire – enseignement du premier degré, de l'école maternelle à l'entrée au collège*». Початковою школою називають молодші класи першого рівня: «*Ecole élémentaire – enseignement du premier degré, des petites classes à la 6e*» [7]. Початкова освіта в країні обов'язкова й безкоштовна, вона поділяється на такі концентри: 1) підготовчий курс (*cours préparatoire – CP*), який проходить у дитячому садку; 2) початковий курс першого року (*cours élémentaire première année – CE1*); 3) початковий курс другого року (*cours élémentaire deuxième année – CE2*); 4) середній курс першого року (*cours élémentaire deuxième année – CE1*); 5) середній курс другого року (*cours moyens deuxième année – CM2*) [7].

Навчання триває 27 годин на тиждень (з 9 до 12 години і з 14 до 17 години) чотири дні й у суботу зранку. У середу й неділю діти відпочивають.

У Бельгії три концентри середньої освіти визначаються як цикли спостереження, орієнтації й самовизначення. Першим ступенем шкільної бельгійської освіти є шестилітня початкова школа: «*Ecole primaire – enseignement primaire de 6 ans à 12 ans obligatoire*» [4]. Середня освіта, перші чотири роки якої є обов'язковими, поділяється здебільшого на три ступені по два роки кожен, причому якщо в першому циклі зміст навчання переважно однаковий, то, починаючи з другого, у навчальних програмах з'являються відмінності, масштаби яких зростають відповідно до подальшого навчання.

У Швейцарії початкові й середні школи підлягають безпосередньо кантонам, тому єдиної обов'язкової навчальної програми для всіх навчальних закладів немає. До початкової школи діти вступають в основному у віці 6 років: «*Ecole primaire – premier degré de l'enseignement*» [5]. Навчання тут триває від 4 до 6 років залежно від кантону. Після цього учні переходять до однієї з молодших середніх шкіл (перший ступінь середньої освіти), у якій завершується обов'язкове дев'ятирічне навчання. Таким чином, у різних кантонах обов'язкова освіта включає 6 років початкової школи й 3 роки молодшої середньої школи або 4 роки початкової й 5 років молодшої середньої школи.

Організаційна структура початкової школи схожа у всіх кантонах. У першому класі учні займаються 20-22 уроки на тиждень, у старших (5-6-их класах) – 29-33 уроки. Навчальний рік у різних кантонах триває від 36,5 до 40 тижнів.

У школах Квебеку початкова освіта триває 6 років і поділяється на три дворічні цикли: «*Cours primaire – enseignement primaire de la première à la sixième année*» [6]. До початкової школи приймають дітей із 6 років, однак більшість із них починає навчатися на рік раніше за повною програмою в підготовчій групі дитячого садка. Початкова освіта сконцентрована на основних предметах загальноосвітнього рівня й сприяє різносторонньому розвитку дитини.

Отже, розглядаючи поняття «початкова школа» з точки зору його сигніфікативного значення, можна стверджувати, що ця назва в територіальних варіантах французької мови має загальний сигніфікат – «перший ступінь загальної освіти», відповідно й головну відмінність на рівні денотата можна спостерігати в освітніх системах Бельгії, Швейцарії й Квебеку відносно Франції, зокрема різні вікові категорії дітей, строки й сама структура навчання. Так, у Франції діти навчаються в початковій школі 5 років, у трьох інших країнах – 6 років. Причому французька початкова школа має два цикли навчання: цикл фундаментальних знань і цикл поглибленого вивчення, тоді як у Бельгії, Швейцарії й Квебеці шестирічна початкова освіта поділяється на три дворічні цикли. Однак аналіз показав, що початкова освіта в досліджуваних країнах насправді є неоднаковою. Тож уважати словосполучення *école élémentaire*, *école primaire*, *cours élémentaire* і *cours primaire* повними синонімами не можна, оскільки, маючи загальний сигніфікат, вони відрізняються на денотативному рівні.

Література

1. Алефиренко Н. Ф. Современные проблемы науки о языке. – М. : Флинта : Наука, 2005. – 416 с.
2. Бородин М. А. Проблемы лингвистической географии (на материале диалектов французского языка). – М. : Наука, 2004. – 218 с.
3. Свиридонова В. П. La France Франция : уч. пос. по страноведению. – Волгоград : изд. Волгоградского гос. ун-та, 2004. – 329 с.
4. Bernard P. Francophonies périphériques. Histoire, statut et profil des principales variétés du français hors de France. – P. : L'Harmatta, 2001. – 236 p.
5. Knecht P. Dictionnaire suisse romand : Particularités lexicales du français contemporain (DSR). – Genève : ZOE, 2001. – 854 p.
6. La crise des langues / sous la rédaction de J. Maurais. – Québec : CLF, 2003. – 490 p.
7. Le Robert micro : dictionnaire de la langue française / réd. Alain Rey. – Paris Dictionnaires Le Robert, 2004. – 1506 p.
8. Meney L. Dictionnaire québécois-français: pour mieux se comprendre entre francophones. – Montréal : Guérin – Canada Edition, 2000. – 1884 p.

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ ТИПАЖ «РОМАНТИЧЕСКИЙ ГЕРОЙ»: АССОЦИАТИВНЫЕ, ЦЕННОСТНЫЕ И СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Резник В.А.

*Кандидат филологических наук, приглашенный преподаватель
кафедры английского языка для гуманитарных дисциплин
Департамента иностранных языков НИУ «Высшая школа экономики»*

LINGUISTIC-CULTURAL TYPE «ROMANTIC HERO»: ASSOCIATIVE, VALUABLE AND SOCIOCULTURAL CHARACTERISTICS

Reznik V.A.

*PhD in Philological sciences, Visiting Professor of the Department of
English Language for the Humanities of School of Foreign Languages of
NRU «Higher School of Economics»*

Аннотация

Статья посвящена исследованию ассоциативных, ценностных и социокультурных характеристик лингвокультурного типажа «романтический герой» с позиции лингвоперсонологии. Автором прослежено становление, этапы развития типажа, дан речевой портрет, а также перечислены основные признаки: внешность демонического красавца, знатное происхождение, «мировая скорбь», склонность к странствиям в поисках идеала, изысканность аристократа, стремление обрести возвышенную любовь, мрачность, мужественность воина, культ идеальной женщины, недовольство несовершенством действительности, уход от людей в мир дикой природы.

Abstract

The article is devoted to the study of associative, valuable and sociocultural characteristics of the linguistic-cultural type «romantic hero» from a position of linguo-personology. The author analyses the process of formation and development of the type, speech portrait as well as its main features: demonic appearance, noble descent, «cosmic sadness», inclination to travelling in search of an ideal, aristocratic refinement, striving for ideal life, grim look, warrior's valor, cult of an ideal woman, dissatisfaction with the banality of life, isolation in wild-life.

Ключевые слова: лингвокультурный типаж, романтический герой, художественный образ, романтизм, Дж. Г. Байрон

Keywords: linguistic-cultural type, romantic hero, artistic image, romanticism, G. G. Byron.

Лингвокультурный типаж «романтический герой» возник на страницах произведений, относящихся к литературному направлению романтизма, пик которого приходился на первую половину XIX века и оказал существенное влияние на социокультурную действительность своей эпохи. Многие представители западной элиты того времени брали его за образец и пытались реализовать его в собственной биографии.

Художественный образ находится в сложном отношении к миру, но всё же он, пусть и в опосредованной форме, отражает культурные реалии того или иного исторического периода. В образе романтического героя запечатлелись черты мировосприятия и мировоззрения, системы ценностей, образа мыслей и образа жизни определенной прослойки молодых аристократов, подражавших им представителей богемы и разночинной интеллигенции.

Идеология романтизма впервые возникла в Германии как протест против обывательской пошлости, образовавшей культурную надстройку над социально-экономическим базисом – капиталистической общественно-экономической формацией, активно развивавшейся в XIX веке. Английские писатели-романтики установили теоретические основы романтизма. Они ощущали опасность духовного убожества мещанской ментальности с ее приземленным утилитаризмом и погоней за чистоганом, ведущей, в конечном счете, к моральной деградации и утрате высоких идеалов гуманизма. У. Блейк, Дж. Г. Байрон, П.Б. Шелли, Т. Мур, В. Скотт, поэты Озерной школы возвысили свой голос в защиту красоты и гармонии человеческого духа – красоты, которая, по словам Достоевского, «спасет мир».

Романтический герой более всего известен по творчеству Дж. Г. Байрона, создавшего эталонные образы Лары, Корсара, Чайльд-Гарольда, Гяура, Дон-Жуана, Шильонского узника. Его типические черты:

1. Принадлежность к высшему слою общества.
2. Внешность демонического красавца, сочетающая в себе мужественность воина и изысканность аристократа.
3. Мировая скорбь, глубокое недовольство несовершенством пошлой действительности, ее неприятие, противопоставление ей мира мечты.
4. Склонность к странствиям в тщетных поисках идеала.
5. Уход от людей в мир дикой природы, в которой герой Байрона видит гармонию и совершенство, отсутствующие в мире людей.
6. Культ идеальной Женщины, стремление обрести возвышенную любовь.
7. Мрачность, за которой кроется бурное кипение страстей, толкающих героя на подвиги, но порой и на злодеяния.

«A man proud, moody, cynical, with defiance on his brow, and misery in his heart, a scorner of his kind, implacable in revenge, yet capable of deep and strong affection», – так охарактеризовал героя Байрона английский политик, историк и писатель Т. Маколей [Macaulay 2014: 36].

Эта система ценностей принималась за эталон. Реализовать ее в собственной жизни стремился сам Байрон, ставший кумиром и образцом для просвещенных юношей и мечтой для женщин. Романтику героизма и свободолюбия Байрон продемонстрировал, борясь за свободу Греции и погибнув за нее. Его жизни стремились подражать многие восторженно настроенные молодые люди. Сотни его адептов пополнили ряды греческих повстанцев, сражавшихся против турецкого ига. Как видим, типаж романтического героя жил не только на страницах произведений, но и – в основных чертах – воплощался в жизни.

В своих поэмах Байрон уделял пристальное внимание внешности романтического героя. Выступающий под разными именами, в разных произведениях это всё тот же персонаж со стереотипным обликом: бледное высокое чело, нахмуренные брови, угрюмый сверкающий взор, впалые ланиты, презрительно изогнутая линия губ, на которых порой мелькает горькая усмешка.

Эффектность принимаемых поз и пластики, меланхолическая выразительность черт лица подчеркиваются автором не в меньшей степени, чем переживаемые героем страсти и романтические события, в которых он участвует. Всё это создает целостный образ, неизменный и несколько театрализованный.

Демонизм героя и страшил, и привлекал окружающих. Восторженных поклонниц интриговали запечатленные на его лице следы былого – таинственного, бурного, полного светлых свершений и черных деяний. «Mad, bad and dangerous to know», – с опаской и восторгом охарактеризовала Байрона его возлюбленная, леди Кэролайн Лэм (цит. по: [Micheletti 2012: 1]).

Не только Байрон, но и другие писатели-романтики неоднократно подчеркивали духовное одиночество своих персонажей, их изгнанничество или добровольную самоизоляцию. Романтический герой скрытен и замкнут, он, как правило, несет в себе тайну былых походов, а свои думы и чувства скрывает под маской надменности.

That man of loneliness and mystery,
Scarce seen to smile, and seldom heard to sigh ...

He knew himself a villain – but he deem'd
The rest no better than the thing he seem'd;
And scorn'd the best as hypocrites who hid
Those deeds the bolder spirit plainly did.
He knew himself detested, but he knew
The hearts that loath'd him, crouch'd and dreaded too.
Lone, wild, and strange, he stood alike exempt
From all affection and from all contempt –

так рисует своего героя Байрон в поэме «The Corsair» (I, XI) [Byron 2006: 321].

Речевой портрет романтического героя соответствует тем художественным задачам, которые ставили перед собой представители этого литературного направления. Л.Н. Толстой критиковал авторов, герои которых говорили языком, не похожим на живой разговорный язык, используемый в реальной действительности. Однако, на наш взгляд, нельзя прикладывать критерии реалистической прозы к романтическим произведениям. У романтизма свои каноны. Некоторая неестественность речи героев – это такая же условность, как сценические декорации; зато она помогает раскрыть внутренний мир героя. Романтики в какой-то мере предвосхитили художественный прием потока сознания, который получил свое полное развитие в модернистской прозе XX века.

Так, малограмотный и необразованный, но романтически настроенный монстр из повести М. Шелли «Frankenstein, or the Modern Prometheus» изъясняется выпяченным литературным языком в монологах по несколько страниц каждый. Романтический герой торжественно велеречив, что способствует характеристике его духовного мира. В реальной жизни так не говорят, но, на наш взгляд, к литературе применимо высказывание Маяковского, которое относилось к театру: это «не отображающее зеркало, а увеличивающее стекло» (цит. по: [Дуганов 1984: 394]). В речи романтического героя сконцентрирована его духовная сущность, а не обыденность повседневной коммуникации.

Во второй половине XIX века, в новых культурно-исторических условиях, когда эстетическое сознание аудитории стало более зрелым, типаж романтического героя в его исходной версии стал восприниматься как несколько наивный и надуманный. Поэтому данное художественное направление трансформировалось в неоромантизм. В этом ключе написаны произведения Р.Л. Стивенсона, Р. Киплинга, О. Уайлда, Дж. Конрада, Р. Баллантайна.

В неоромантическом герое традиционный стереотип воспроизведен в несколько шаржированном виде. Почти карикатурами на байронизм выглядят образы принца Флоризеля у Стивенсона, сэра Роберта Чилтерна и лорда Горинга у Уайлда. Весь целиком роман Стивенсона «The Treasure Island» написан если не как пародия, то как стилизация под каноны романтического повествования.

Но неоромантики создали и другой образ – героя реального, но пытавшегося претворить романтические идеалы в жизнь. Злой рок, наступающий героя, был обусловлен невозможностью адаптироваться к реалиям действительности, воплощая в своей жизни идеалы романтизма. К этому типу относятся трагические образы Джеймса Деррисдира (аладетеля Баллантрэ) у Стивенсона, Эдварда Рочестера у Ш. Бронте, Артура Бертонна (Овода) у Войнич и др. Воплощать романтический идеал в реальной жизни

опасно: «Восстал он против мнений света, // Один, как прежде – и убит» (М.Ю. Лермонтов). Это подтверждается гибелью таких поэтов-романтиков, как Джордж Байрон, Уилфред Оуэн, Михаил Лермонтов. «Поэты ходят пятками по лезвию ножа // И режут в кровь свои босые души» (В.С. Высоцкий).

Романтический / неоромантический типаж, созданный, в основном, в Англии, распространился на другие страны Европы и Америки. Его контуры ощущаются в героях Гофмана, Шеллинга, Гюго, Стендаля, Лермонтова, Тургенева, Майн Рида, По и многих других. Его отголоски, упрощенные и превратившиеся в штамп, ощущаются донныне в произведениях авторов «второго эшелона» – таких, как Я. Флеминг, К. Эмис, С. Шелдон и др.

Согласно широко известному высказыванию, «нет четких границ между литературой и реальностью» [Лихачев 1987: 220]. Недаром исторические эпохи порой называют по господствовавшим философским и литературно-художественным направлениям – эпохи Возрождения, Просвещения, классицизма, романтизма, неоромантизма, авангарда, модерна, постмодерна. Романтический типаж, возникнув в недрах литературы под влиянием реальной жизни, вернулся в реальную жизнь и оказал на нее мощное влияние. Он, несомненно, связан с рассматриваемым нами типажом «британский лорд». Не случайно его создателем был лорд Байрон. Многие другие крупнейшие писатели, в творчестве которых прослеживаются идеи романтизма, тоже были дворянами – лорд Уильям Бекфорд, лорд Горацио Уолпол, лорд Эдвард Дансени, сквайр Перси Биши Шелли, сэр Вальтер Скотт, сэр Артур Конан Дойл, сэр Алджернон Суинберн. Аристократы создали образ романтического героя, который во многом является их автопортретом, пусть и приукрашенным. Романтизм – одна из ярких сторон многогранного типажа «британский лорд», характеризующая лорда наряду с джентльменством и дендизмом. Романтизм близок джентльменству и дендизму, во-первых, своей аристократичностью, а во-вторых, своим неприятием буржуазного филистерства.

В культурном пространстве XX столетия неожиданными аналогами романтических героев выглядят Холден Колфилд, герой романа Дж. Д. Сэлинджера «The Catcher in the Rye», а также братья и сёстры Гласс из его же повестей и рассказов. Они (включая Холдена) – утонченные интеллектуалы, аристократы духа, мечтающие о мировом совершенстве и органически не приемлющие окружающей их самодовольной пошлости. На книгах Сэлинджера выросло движение хиппи и вообще всё мощное, глобальное молодежное движение протеста 60-х – 70-х годов XX века, оказавшее огромное влияние на судьбы западной цивилизации и культуры и сформировавшее нового человека. Так типаж и содержащиеся в нем идеи и идеалы способны влиять на жизнь.

Литература

1. Дуганов, Р.В. Замысел «Бани» [Текст] / Р.В. Дуганов // В мире Маяковского: Сб. статей. – Книга 1. – М.: Советский писатель, 1984. – С. 394-434.
2. Лихачев, Д.С. Литература – реальность – литература [Текст] // Д.С. Лихачев. Избранные работы. – Том 3. – Л.: Художественная лит-ра, 1987. – С. 220-346.
3. Byron, G.G. The Corsaire: a Tale [Text] // G.G. Byron. Selected Poems. – London: Penguin Classics: 2006. – 864 p.
4. Macaulay, Th. B. Critical and Historical Essays [Electronic Resource] / Th, D. Macaulay. Volume 2. 2014. URL: <http://www.gutenberg.org/ebooks/2333>
5. Micheletti, E. The Original Byronic Hero [Electronic Resource] / by E. Micheletti. 2012. URL: <http://www.likesbooks.com/byron.html>

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНА ЯК ОСНОВНОЇ ОДИНИЦІ ТЕРМІНОСИСТЕМИ

Слободяник В.О.

*студент факультету іноземних мов
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини*

THE FEATURES OF THE TERM AS THE MAIN UNIT OF THE TERMINOSYSTEM

Slobodianyuk V.

*student of Foreign Languages department
Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychnya*

Анотація

У статті проаналізовано особливості терміна як основної одиниці терміносистеми, розглянуто проблему взаємодії термінів і лексики загальнолітературної мови. Зокрема, визначено основні поняття функціональної системології.

Abstract

This article deals with the features of term as basic unit of terminology, considers the problem of interaction between terms and lexics of the common-literary language. In particular, it determines the basic concepts of functional systemology.

Ключові слова: термін, термінологія, терміносистема.

Keywords: term, terminology, terminosystem.

Більшість нових лексичних одиниць у будь-якій мові становлять терміни, оскільки людство постійно зіштовхується з проблемою позначення того чи іншого поняття, явища чи феномена. Тому проблеми, пов'язані із вивченням термінології, завжди були в центрі уваги вчених. Ця лінгвістична одиниця глибоко і всебічно була проаналізована в працях Т.Скопюк, М. Кислухіна, О. Константінова, С. Мішланова, С. Рибачок та ін.

Мета нашого дослідження – проаналізувати особливості термінів як основних одиниць терміносистеми.

У процесі аналізу розв'язуються такі завдання: 1) проаналізувати особливості терміна як основної одиниці терміносистеми; 2) розглянути проблему взаємодії термінів і лексики загальнолітературної мови.

Термін (лат. *terminus* “кордон”, “межа”) – це спеціальне слово чи словосполучення, прийняте у певній професійній сфері й уживане в особливих умовах [4, с. 508]. Термін є членом певної термінологічної системи, що відноситься до тієї чи іншої галузі науки, техніки, виробництва, концептуальний зміст терміна визначається його місцем у терміносистемі. Кожен термін має свою дефініцію (точне наукове визначення) разом з іншими термінами тієї ж галузі знання. Терміни, на відміну від загальноновживаних слів, усередині свого термінологічного поля, як правило, однозначні. Те саме слово може бути терміном різних галузей знання, тобто вступати в омонімічні відношення. Терміни протиставлені загальній лексиці тим, що вони зв'язані з певною науковою концепцією: у терміні відбиваються результати наукових досліджень і їхнє теоретичне осмислення. Терміном може бути будь-яке слово, що має чітку дефініцію, яка визначає іменоване поняття і жорстко обмежуючу понятійну сферу, забезпечуючи ізоляцію від повсякденних змістів омонімічного слова загальної лексики. Терміном може стати й штучно створене слово.

Дефініція терміна дає загальне уявлення про іменований об'єкт (який може бути як конкретним, так і абстрактним розумовим конструктом), одночасно усуваючи можливу неоднозначність, властиву однойменному слову загальної мови. У нових галузях знання для підбору вдалого однослівного терміна замість нього може вживатися коротка дефініція. Терміни входять до загальної лексичної системи мови. Вони є свідченням взаємопроникнення термінологічної і не термінологічної лексики, віддзеркалюючи процеси термінологізації та детермінологізації. Під термінологізацією розуміється процес переходу загальноновживаного слова літературної мови в терміни, що проходить двома шляхами: 1) полягає у тому, що у загальноновживаному слові ніби відтинають його лексичне значення і надають йому строге, точне визначення – дефініцію. Часто наукове поняття зовсім не містить у собі ті ознаки, що становлять значення загальноновживаного слова. Тому в науково-популярній літературі особливо пояснюються саме такі терміни, що є омонімами до загальноновживаних слів; 2) полягає в тому, що

при створенні терміна використовується подібність одного предмета чи явища до іншого (запозичення слів із літературної мови). У цьому випадку в основі термінологізації лежить метафора, зокрема відбувається перенос найменування, і термін виступає як метафора по відношенню до слова літературної мови. В окремих випадках терміни запозичуються з просторіччя, навіть жаргону; 3) одним із найважливіших способів утворення термінів є запозичення з іноземних мов, оскільки цей шлях забезпечує однозначність і визначеність цих слів, а також відповідає сучасній тенденції щодо міжнародної стандартизації термінології [7, с. 103-126; 8, с. 46-54].

Питому вагу в науковій термінології мають слова, побудовані на базі греко-латинських елементів. Крім того, для всіх сучасних термінологічних систем характерним є прагнення до створення розчленованих, семантично прозорих і мотивованих найменувань. Так, науково-технічна термінологія не тільки запозичує слова загальнонаціональної лексики, але й впливає на неї і збагачує її. Різноманітно використовується науково-технічна термінологія в науковій фантастиці. У рамках цього популярного жанру літератури не тільки засвоюється величезна кількість термінів, особливо з галузі фізики, астрономії, ракетної техніки, але і створюються цілі серії нових "фантастичних" термінів, сконструйованих, як правило, за зразком існуючих. В інших же жанрах художньої літератури терміни виконують стилістичну функцію.

Інше явище, що спостерігається у мові, – це переосмислення термінів. Відбувається так званий процес детермінологізації, коли термін втрачає строгу концептуальність, системність, однозначність, відбувається опрощення поняття, що містилося в ньому, термін пристосовується до розуміння у повсякденній мові. Такі слова з термінологічним значенням вимагають не дефініції, а тлумачення, подібно до інших слів загальноновживаної лексики.

Термінологія визначається як сукупність термінів певної галузі науки або виробництва, а також вчення про утворення, склад і функціонування термінів [11, с. 631]. Предмет загальної теорії термінології складають: вивчення формування і вживання спеціальних слів, за допомогою яких акумулюються і передаються накопичені людством знання; удосконалення існуючих термінологічних систем; пошуки оптимальних шляхів створення нових термінів і їхніх систем; пошуки універсальних рис, властивих термінологіям різних галузей знання.

Російський філософ Г. Шпет вважав, що ізольоване слово позбавлене змісту. Воно не є словом повідомлення, хоча вже є засобом спілкування. Це лексис – інструмент, за допомогою якого передача змісту може відбуватися в найрізноманітніших напрямках. Як номінативна можливість слово входить до лексикону. Слово повідомлення називається логос. Номен, за визначенням Шпета, є емпірична, почуттєво сприймана річ, знак, зв'язаний з річчю, що називається не в акті думки, а в акті сприйняття і представлен-

ня. Отже, номен – це лексична одиниця, за допомогою якої ми іменуємо видимий предмет і сприймаємо предмет без реалізації його точного місця в системі класифікацій і без співвідношення з іншими предметами. Номени відносяться до категорії лексику, внаслідок чого в них ослаблений зв'язок з поняттями. На відміну від них терміни, які відбивають пізнавальний процес і займають певне місце в системі, відносяться до категорії логосу [12, с. 68-72].

Для терміна важливим є термінологічне поле або термінологічний контекст. Номени вільно вживаються поза контекстом, оскільки властивості іменованих речей не змінюються від уживання їхніх назв у науковій чи побутовій сфері спілкування. Номени поза номенклатурними системами легко переходять у побутові слова, зберігаючи свою речовинність чи предметність. Термін є невід'ємним елементом терміносистеми. Узагальнення визначень терміносистеми, які подають лінгвісти має виглядати таким чином: терміносистема – це сукупність термінів, які адекватно виражають систему понять теорії спеціальної сфери людських знань або діяльності та співвідносяться один із одним на понятійному, дериваційному, семантичному та граматичному рівнях.

Взагалі характеризуючи термінологічну систему як сукупність слів та словосполучень, що вживаються для вираження спеціальних понять та для найменування типових об'єктів певної наукової галузі, можна стверджувати, що їй притаманні такі ж самі властивості, як і лексичній системі [3, с. 47]. Для термінологічної системи характерні такі шляхи поповнення: 1) морфологічний спосіб, тобто афіксальний за існуючими словотвірними моделями; 2) семантичний, що реалізується за допомогою розвитку спеціальних значень у словах природної мови; 3) різні типи запозичень (словотвірне та семантичне калькування).

Наука може існувати тільки при наявності мови. Поняття не стає надбанням наукової думки, доки воно не виражене словесно за допомогою терміна та його дефініції. Термін – це словесне позначення поняття, що входить до системи понять певної галузі професійних знань і потребує для установлення свого значення побудови дефініції. Термінологічні одиниці зв'язані таким чином: як члени системи понять – визначення наукового поняття (концепту), і як члени конкретної мовної системи (слово) – назва, ім'я поняття, його словесне позначення. Дефініція є другою формою словесного вираження поняття. Визначення – це логічна операція, у процесі якої розкривається зміст поняття, у той час як дефініція – це словесне вираження тих специфічних особливостей (істотних ознак), що відрізняють певне поняття від суміжних з ним і репрезентують його. Це лише аналітичне вираження поняття. Дефініції становлять невід'ємну частину будь-якої наукової теорії і значною мірою зумовлюють її зміст.

Дефініції понять у будь-якій науці тимчасові і в залежності від розвитку останньої можуть трансформуватися. Зв'язок терміна з дефініцією

неоднозначний, адже існують терміни-омоніми. Хоча в науці вважається неприпустимим наявність омонімів в одному термінологічному полі. Крім того, те саме поняття може бути визначене за допомогою різних дефініцій. Проблема утворення і застосування дефініцій ускладнюється тим, що можуть бути дефініції понять, слів і речей. М. Попов пропонує для розв'язання цього питання застосовувати сосюрівське поняття *семантими*, яке розглядається як найпростіший елемент знання, окреме значення слова, термін, що займає певне місце в системній класифікації понять. Це, на його думку, допоможе й при наявності терміна-омоніма використати дефініції як семантими. У свою чергу такий семантемний аналіз дозволить установлювати багатозначність деяких термінів [6].

Цікавою є також думка про розмежування термінологічного поля та термінологічної системи. Термінологічне поле – це штучно окреслена і спеціально збережена від сторонніх проникнень галузь існування терміна, усередині якої він знаходиться з усіма ознаками, що його характеризують та відрізняють від звичайних слів. Термінологічне поле – це склад, список, своєрідна номенклатура термінів, що утворюють термінологічну систему. У термінологічному полі на відміну від термінологічної системи термін не має чітко визначеного місця, а тільки входить до його складу. Термінологічна система визначається за допомогою загальновизнаної дефініції системи – це сукупність елементів, що знаходяться у відношеннях і зв'язках один з одним і утворюють певну цілісність, єдність [4, с. 452]. Термінологічна система віддзеркалює систему понять певної науки. У свою чергу ці поняття характеризуються певною кількістю ознак, що пов'язано з формулюванням відповідних дефініцій, семантем. Одночасно між поняттями спостерігаються і різні відношення залежно від позиції спостерігача, що так само є факторами формування і розмежування понять, а звідси і семантем. Тому часто окреме наукове поняття розкривається декількома дефініціями. Поняття і відношення між ними утворюють систему понять, понятійну систему конкретної науки.

Таким чином, подальше виявлення особливостей терміна як основної одиниці терміносистеми шляхом поєднання теоретичного обґрунтування та практичного використання підходів дослідження дозволить розширити діапазон вирішення наявних проблем сучасного мовознавства.

Література

1. *Кислухіна М.В.* Структура, семантика та функціонування англомовних субстантивних мікробіологічних термінів (на матеріалі терміносистеми сільськогосподарської ґрунтової мікробіології). – Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04/ ТНУ. – Сімферополь, 2005. – 209 с.
2. *Константинова О.В.* Структурно-семантичні особливості термінів оподаткування в американському і британському варіантах сучасної англійської мови: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / КНУ. – Київ, 2004. – 20 с.
3. *Куликова И.С., Салмина Д.В.* Введение в металингвистику (системный, лексико- графический и коммуникативно-прагматический аспекты лингвистической терминологии). – СПб.: "САГА", 2002. – 352 с.
4. *Лингвистический энциклопедический словарь* / за ред. В.Н. Ярцевой. – М.: Научное изд-во "Большая Российская энциклопедия", 2002. – 708 с.
5. *Мишланова С.Л.* Терминоведение XXI века: история, направления, перспективы // Филологические науки. – 2003. – № 2. – С. 94-101.
6. *Попов М.Х.* Некоторые вопросы терминологической системы техники. – www.kudrinbi.ru/public/402/index.htm.
7. *Реформатский А.А.* Термин как член лексической системы // Проблемы структурной лингвистики, 1967. – М.: Наука, 1968. – С. 103–126.
8. *Реформатский А.А.* Что такое термин и терминология // Вопросы терминологии. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – С. 46–54.
9. *Рибачок С.М.* Термінологічна лексика як засіб когезії англомовного економічного тексту. – Дис. ...канд. філол. наук: 10.02.04 / ЛНУ. – Львів, 2004. – 202 с.
10. *Скопюк Т.Г.* Термін у семантичній структурі англомовного наукового тексту // Культура народів Причорномор'я. – № 32. – сент., 2002. – С. 134-138.
11. *Українська мова. Енциклопедія.* – К.: Українська енциклопедія, 2000. – 752 с.
12. *Шпет Г.Г.* Внутренняя форма слова: Этюды и вариации на темы Гумбольдта. – М.: УРСС (ОО Рохос), 2003. – 127 с.

«СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ СУБСТАНТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬУ ФРАНЦУЗЬКО-КАНАДСЬКІЙ МОВІ»

Юц І.С.

*студентка кафедри іноземних мов
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини*

«THE WAYS OF FORMATION OF SUBSTANTIVAL PHRASEOLOGICAL UNITS IN CANADIAN FRENCH»

Yuts I.

*student of foreign languages department at
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University*

Анотація

Відомо, що корені фразеології як розділу мовознавства сягають глибини століть. Історія фразеології, особливо на ранніх етапах, характеризувалася глибоким інтересом до образних засобів мови, про що свідчать перші лінгвістичні дослідження. Дослідженнями фразеологічного матеріалу у французькій мові займалися такі мовознавці, як П. Кітар, Ш. Баллі, Ле Ру де Ленси та інші, проте спеціальне та системне вивчення стійких словосполучень у мові не втратило своєї актуальності і зараз.

Метою статті є висвітлення проблеми способів формування субстантивних фразеологізмів, адже вони становлять найчисленнішу групу фразеологізмів у французько-канадській мові та потребують ретельного вивчення.

Специфіка фразеологічних одиниць полягає у тому, що вивчаючи цю одиницю в синхронному плані, ми завжди маємо перед собою її джерело – вільне або лексично стійке сполучення, від якого неможливо повністю абстрагуватися. Це сполучення слів є його минулим станом, тому будь-яке вивчення одиниць фразеологізмів фактично базується на зіставленні цієї одиниці з її прототипом, на тлі якого вона виявляє свою сутність.

Abstract

It is known that the roots of phraseology as a branch of linguistics reach the depths of centuries. The history of phraseology, especially in the early stages, is characterized by a deep interest in figurative means of language, as evidenced by the first linguistic studies. Researches in the field of phraseological material in French were conducted by such linguists as P. Quitard, Ch. Bally, Le Roux de Lincy and others, however the specific and systematic study of stable phrasal combinations in the language has not lost its relevance now.

The purpose of the article is to highlight the problem of forming substantive phraseologisms, since they constitute the largest group of phraseologisms in the French-Canadian language and require careful study.

The specificity of phraseological units lies down in the fact that by studying this unit in synchronous terms, we always have a source for it - a free or lexically stable combination, from which it is impossible to completely abstract. This combination of words is its past state, therefore, any study of units of phraseology is actually based on the comparison of this unit with its prototype, the background against which it reveals its essence.

Ключові слова: образність, пряме значення, ідіоми, переосмислення.

Keywords: figurative, direct meaning, idioms, rethinking.

Розглянемо основні способи формування субстантивних фразеологізмів у французько-канадській мові. Більшість фразеологізмів виникло у результаті образного переосмислення, яке підрозділяється на два типи:

- Метафоричне переосмислення у французько-канадській мові: *un papier percé* – наклепник, *un spotte à panneau* – базікало; у французькій мові: *planche de salut* – рятівний якір; у англійській мові – *a dog in the manger* – собака на сні [5, 3, 2]

- Метонімічне переосмислення: *un visage à deux faces* – лицемір; у французькій мові: *une bonne tête* – розумна людина; в англійській мові: *a keen eye* – гостре око, спостережливість.

У сучасній французькій мові особливого поширення набули метафоричні фразеологічні одиниці, які вживаються тільки в переносному значенні, коли відсутнє їх пряме значення. Це обумовлюється наступними причинами:

1. пряме значення фразеологізму зникло в результаті зникнення застарілих понять, явищ, предметів і більше не є актуальним в сучасному світі.

2. пряме значення фразеологічних одиниць практично відсутнє, якщо говорити про його етимологічні корені, оскільки основою для її пояснення служить нереальна чи уявна, бажана ситуація. Тобто йдеться про ситуацію, коли буквальне значення таких фразеологізмів об'єктивно нереальне, а теоретично можливе, наприклад: *prendre la lune avec ses dents* – взяти місяць зубами – бажати неможливого.

Другим способом утворення субстантивних фразеологізмів у французько-канадській мові є послаблення лексичних значень. Такий спосіб є менш розповсюдженим як у мові Канади, так і у мові Франції. Особливістю таких фразеологізмів є те, що вони, здебільшого, вважаються унілатеральними фраземами: *un froid à fendre les bûches* – сильний холод, *une face à fesser dedans* – потворне обличчя [5].

Для французької та англійської мови типовим способом утворення фразеологізмів є архаїзми: фр. *les neiges d'antan* – минулорічний сніг; англ. *hue and cry* – паніка, тривога [1, 2].

Особливим способом утворення субстантивних фразеологізмів у французько-канадській мові, нетиповим для мови Франції, є запозичення з англійської мови або калькування англійських фразеологізмів. Якщо говорити про перший спосіб, то тут нові фразеологізми виникають таким же чином, що і фразеологізми з французькою лексикою, тобто за допомогою переосмислення, ослаблення лексичних значень. Наприклад, фразеологічна одиниця *une (vraie) patente à gosses* – предмет (апарат), який погано працює, має у своєму складі слово «*patente*», яке у французько-українських словниках перекладається «патент, свідоцтво». Однак в даному фразеологізмі слово «*patente*» утворилось від англійського слова «*patented*» – вигравіюване тавро на фабричних виробах. Таким чином, етимологічно фразеологічна одиниця має у своєму складі англійське слово, хоча було утворене у результаті метонімічного переосмислення [5].

Якщо ж мова йде про калькування, то новий фразеологізм складається переважно із французької лексики, але моделі, за якими побудований фразеологізм, схожі з відповідними англійськими фразеологізмами. Наприклад, вираз *une assurance mur à mur* – абсолютна гарантія, – є частковою калькою англійського виразу *wall to wall carpet*.

Іноді важко встановити співвідношення між прямим і переносним значенням фразеологічних виразів. В таких випадках можна вдатися до етимологічних коренів даного словосполучення чи окремого слова та спробувати відслідкувати змістову історію, семантичний процес, який призвів до появи даного словосполучення. Не так легко, на перший погляд, можна зрозуміти фразеологічний вираз як наприклад: *oiseau de nuit* – нічна птаха, темна особистість.

Попри все, етимологічні корені багатьох фразеологізмів не завжди дозволяють чітко визначити значення фразеологізму та його компонентів і вони залишаються предметом суперечок та дискусій серед лінгвістів. Наприклад, етимологічні корені фразеологічного виразу *battre son plein* викликає суперечливі твердження серед французьких лінгвістів на предмет етимологічної значимості його компонентів, а отже і значення виразу. Деякі французькі лінгвісти не відносять *son* (в даному виразі) до категорії присвійних прикметників, а вважають його іменником чол. роду, який виступає, на їх думку, синонімом слова *bruit* (шум). В цьому контексті, *Dictionnaire du français pratique* наголошує, що було б правильним говорити чи писати : *les Jeux Olympiques battent son plein*, оскільки у старофранцузькій мові цей вираз виглядав наступним чином: *battre plein son*, де *son* вважається іменником. Натомість, такі французькі лінгвісти як Ален Рей та Софі Шантро вважають (*Dictionnaire des expressions et locutions*), що у виразі *battre son plein* йдеться скоріше про іменник *plein* та присвійний зай-

менник son,, що на їх думку, дозволяє вживати в однині присвійний прикметник son, а в множині – leur: battre son plein (одн.) та battre leur plein (множ.) [4]. При цьому, 9-ти томне видання Grand Robert 1995 року видання стверджує наступне: відсутність достатніх підстав для подібних тверджень дозволяє вживати в однині battre son plein, а в множині – battre leur plein, тобто son відповідно відносять до категорії присвійних прикметників. В якому разі, ми б допустилися похибки, вживаючи вираз: les fêtes battent son plein.

Отже, формування субстантивних фразеологічних одиниць французько-канадської мови відбувається у декілька способів, найпоширенішим з яких є переосмислення компонентів. У процесі дослідження історичної природи фразеологічних одиниць, ми звертаємо увагу на пряме і переносне значення тієї чи іншої ідіоми, оскільки для коректного тлумачення фразеологізмів необхідно визначити правильний варіант перекладу. Зважаючи на те, що значення фразеологізмів можуть варіюватись залежно від їх способу формування, перспективним залишається питання вивчення найбільш характерних форм семантичного перетворення, які притаманні фразеологічним виразам сучасної французької та канадської мов.

Література

1. Гак В. Г. Теория и практика перевода / В. Г. Гак // Перевод фразеологических единиц. – М. : Интердиалект, 2003.
2. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учебник для институтов и факультетов иностранных языков / А. В. Кунин. 2-е изд., перераб. – М.: Высшая школа, 1996. – 380 с.
3. Назарян А. Г. Фразеология современного французского языка / А.Г. Назарян. – 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Высшая школа, 1987. – 287 с.
4. Berthier P. V. Le français écorché. / P. V. Berthier, J. P. Colignon // Paris: Librairie classique E. Belin, 1987.
5. DesRuisseaux Pierre. Dictionnaire des expressions quebecoises / P. DesRuisseaux. - Quebec: Bibliotheque Quebecoise, 2003. - 480 p.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

ПРИМЕНЕНИЕ СБАЛАНСИРОВАННОЙ СИСТЕМЫ ПОКАЗАТЕЛЕЙ КАК ИНСТРУМЕНТА ОЦЕНКИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КОМПАНИЙ

Бессмертных П.Ю.

*Аспирант, Финансовый университет при
Правительстве Российской Федерации
г.Москва, Российская Федерация*

APPLICATION OF THE BALANCED SYSTEM OF INDICATORS AS A TOOL FOR EVALUATING COMPETITIVENESS OF COMPANIES

Bessmertnykh P.Y.

*Graduate student, Financial University under
the Government of the Russian Federation
Moscow, Russian Federation*

Аннотация

При анализе конкурентоспособности важным фактором является совместная оценка финансовых и нефинансовых факторов. Сбалансированная система показателей как раз позволяет корректно произвести оценку конкурентоспособности компании, оценить ее долю на рынке по сравнению с конкурентами, а так же определить слабые места и зоны роста.

Abstract

In the analysis of competitiveness, an important factor is the joint evaluation of financial and non-financial factors. A balanced system of indicators just allows you to correctly assess the competitiveness of the company, evaluate its market share compared to competitors, as well as identify weaknesses and growth zones.

Ключевые слова: конкурентоспособность, анализ, нефинансовые факторы, доля рынка, сбалансированная система показателей, инструмент анализа.

Keywords: competitiveness, analysis, non-financial factors, market share, balanced scorecard, analysis tool.

Основную задачу оценки конкурентоспособности компаний можно условно разделить на три блока: формирование, удержание, наращение конкурентных преимуществ компании. Не вызывает сомнения, что именно формирование конкурентных преимуществ напрямую влияет на уровень

конкурентоспособности компании на рынке, на занимаемую долю и на позиционирование компании.

В современных реалиях управленцы компаний интересуются не столько финансовыми показателями, сколько оценкой нематериальных активов. Все больше делается анализ не только финансовой составляющей (рост прибыли, оценка стоимости), а наращение и сохранение конкурентных преимуществ для компаний телекоммуникационного сектора: увеличение лояльности компаний, затраты на технологии и разработки, оптимизация бизнес-процессов и распределение трудозатрат, повышение профессиональных навыков сотрудников и другие факторы.

Новый подход к систематизации показателей был необходим еще давно. Традиционные методы имели ряд недостатков, в связи с чем была необходимость создания системного подхода к анализу финансовых и нефинансовых факторов. Аналитики отмечают ряд недостатков традиционного подхода:

- 1) Слабая взаимосвязь со стратегическим планированием компании,
- 2) Ориентир на прошлые результаты деятельности компании,
- 3) Планирование целей компании в краткосрочной перспективе,
- 4) Ограниченный учет интересов стейкхолдеров компании.

Итоговое отражение ССП приходится на формирование стратегической карты. Они дают понимание причинно-следственных взаимосвязей и наглядно показывают возможные пути достижения результатов. Стратегическая карта помогает описать основные задачи, средства их достижения, взаимосвязи между блоками, на чем в конечном итоге формируется стратегия компании.

Использование ССП как инструмента оценки конкурентоспособности компании помогает более грамотно произвести оценку финансовых и нефинансовых факторов, разработать мероприятия по управлению, формированию и удержанию их.

Современные экономисты относят следующие показатели к ССП:

1. Финансовый блок:
  - 1.1. Активы компании
  - 1.2. Совокупные активы в расчете на 1 сотрудника
  - 1.3. Отношение доходов к активам
  - 1.4. Отношение прибыли на 1 сотрудника
2. Клиентоориентированность:
  - 2.1. Количество клиентов
  - 2.2. Занимаемая доля рынка
  - 2.3. Средний оборот на клиента
  - 2.4. Индекс лояльности клиента
  - 2.5. Индекс удовлетворенности клиента
3. Оптимизация внутренних бизнес-процессов:
  - 3.1. Своевременная поставка

- 3.2. Сокращение административных расходов
- 3.3. Повышение оборачиваемости складских запасов
- 4. Развитие сотрудников:
  - 4.1. Сокращение текучести кадров
  - 4.2. Затраты на обучение
  - 4.3. Индекс вовлеченности персонала

Таким образом, выявление ключевых показателей, формирующих конкурентные преимущества компании, представляет собой научно-практическую задачу системного анализа по выявлению свойств эмерджентности компании. В общем случае под эмерджентностью понимается наличие у системы свойств целостности, которые не присущи составляющим ее элементам в отдельности.

Литература

1. Ефимова О.В. Финансовый анализ: современный инструментарий для принятия экономических решений : учебник / О.В. Ефимова. – 3-е изд., испр. и доп. М.: Издательство «Омега-Л», 2010.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга: краткий курс / Ф. Котлер; пер. с англ. М.: Издательский дом «Вильямс», 2010. — 656 с.
3. Оценка конкурентоспособности предприятий. Кантарович А.А. – М.:ЮНИТИ-ДАНА,2014.
4. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ. / под ред. В.Д. Щетинина. М.: Международные отношения, 2013

УДК: 330.322

**МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ И
ИНТУИЦИИ У СТУДЕНТОВ ФАКУЛЬТЕТА МЕНЕДЖМЕНТА
ХДЗВА, КАК НЕОБХОДИМЫХ КАЧЕСТВ ДЛЯ БУДУЩИХ
РУКОВОДИТЕЛЕЙ**

Емец З.В.

к. с.-х. н., доцент,

Купина З.П.

ст. преподаватель,

Хруцкий С.С.

к. с.-х. н., доцент,

Баско С.А.

к.в.н., ассистент.

*Харьковская государственная зооветеринарная академия,
г Харьков, Украина*

**METHODS OF DEVELOPMENT OF MANAGEMENT
CAPABILITIES AND INTUITIONS IN STUDENTS OF THE FACULTY
OF MANAGEMENT OF HDZVA, AS NECESSARY QUALITY FOR
FUTURE LEADERS**

Yemets Z.V.

candidate of agricultural science, reader,

Kupina Z.P.

Assistant,

Khrucskiy S.S.

candidate of agricultural science, reader,

Basco S.O.

candidate of vet science, assistant.

Аннотация

Предоставлены материалы по проведению занятий у студентов факультета менеджмента ХДЗВА для развития управленческого подхода в принятии бизнес - решений с подключением интуиции.

Abstract

Materials have been provided for conducting classes at students of the HDZVA Management Department in developing the management approach and in making business decisions with the connection of intuition.

Ключевые слова: управление, бизнес, решение, подход, интуиция, нейролингвистическое прогрессирующее.

Keywords: management, business, the decision, the approach, intuition, нейролингвистическое progressing.

Вступление: Быстрые эффективные решения - залог лидерства компании на любом рынке. Как быстро принимать успешные решения в бизнесе? Для принятия точного и эффективного бизнес решения часто требуется иметь знания в таких областях, как управление персоналом, менеджмент, финансы, маркетинг, логистика, безопасность, прочее [1, 2].

Цель исследований: При принятии решения трудно учесть абсолютно все, но возможно, однако для того чтобы проанализировать всю необходимую информацию понадобится очень много времени, за которое удачная возможность, скорее всего, будет уже упущена и несозревшее во время решение будет воплощено в жизнь конкурентами. Очень часто бизнес решение должно приниматься быстро [1,3].

Менеджеров в компаниях чаще всего обучают общим менеджерским дисциплинам (управление персоналом, менеджмент, финансы, прочее). И они действительно начинают принимать более эффективные решения. Однако существуют бизнесмены, которые принимают очень эффективные успешные решения, не обладая этими знаниями. О таких людях иногда говорят: "у него хорошая интуиция в бизнесе, он чувствует, что и как нужно делать, у него шестое чувство в бизнесе". Жаль, но развитию интуиции в бизнесе не уделяют должного внимания при подготовке менеджеров компаний [2,3,4,5].

Результаты исследования: Для принятия некоторых решений и выполнения задач интуиция может оказаться очень полезной. На рис.1. представлены некоторые составляющие

В любом случае, интуиции нельзя довериться, если сознание не подготовлено к принятию интуитивного решения. Чтобы подготовить сознание необходимо как можно плотнее загрузить его необходимой информацией по решаемой проблеме или задаче, всевозможным смежным областям, информацией по влияющим на решение факторам. После этого необходимо постоянно концентрировать фокус внимания на данном вопросе, пытаться посмотреть на него с различных точек зрения, пробовать его решить нестандартным подходом. После этого необходимо расслабиться и попробовать "слушать" внутренний голос, который должен подсказать верное интуитивное решение. Желательно это решение записать, чтобы не потерять его. Даже если не оно будет принято, очень важно, чтобы было несколько альтернативных вариантов, если выбранное решение даст сбой или потерпит неудачу [4,5].

Рис.1. Составляющие интуиции.

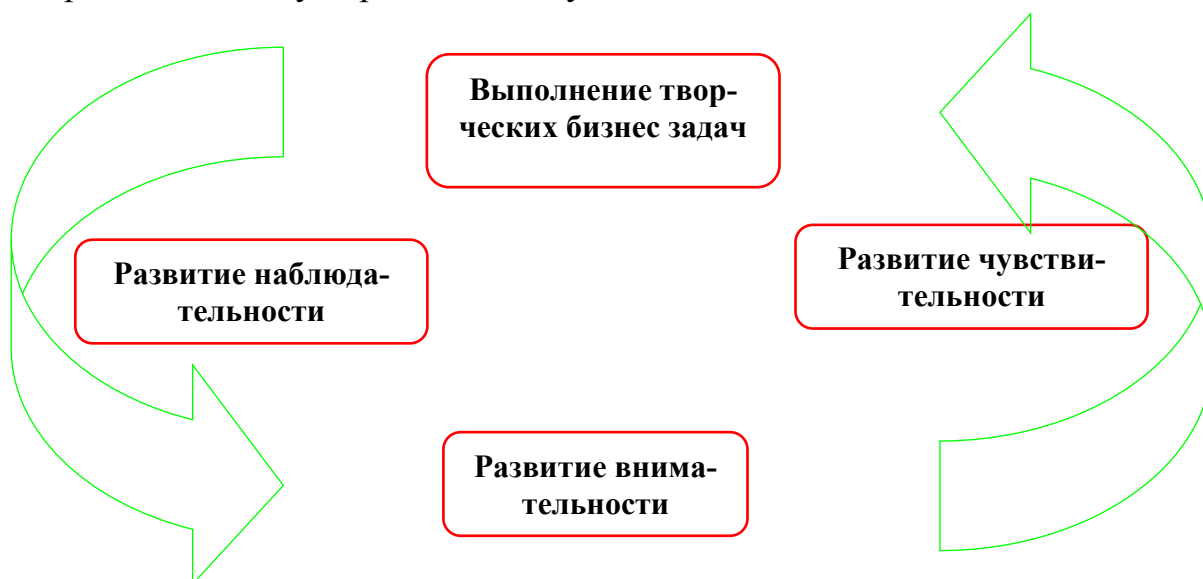
Для разнообразия приемов принятия таких решений можно использовать т.н. **"творческую лень"**, которую описал Глеб Архангельский в своей книге по тайм-менеджменту. Для чего необходимо загрузить сознание информацией, но после этого не удерживать фокус внимания на вопросе, а ничего не делать. Часто очень красивые и грамотные решения случайно всплывают именно в моменты релаксации и расслабления, а не при глубокой концентрации и мысленном напряжении.

Также можно использовать **"осознанные сны"**. Перед сном необходимо загрузить много информации в сознание и поставить четкую цель выработки эффективного точного решения. Менделеев, например, увидел таблицу химических элементов именно во сне.

Вот еще одна техника. Когда необходимо принять интуитивное решение, необходимо **представить, как бы в данной ситуации поступил гений интуиции**. Нужно представить этого человека, как легко ему даются сложные бизнес решения, он чувствует все тенденции, мгновенно составляет правильные оценки людей, у него невероятно развито шестое чувство. А потом представить, что этим гением являетесь Вы. Успех данной техники зависит от того, насколько глубоко и успешно получится вжиться в данный образ. **Как же принимается интуитивное решение?** Это сложно описать словами, но появляется некоторая мысль и 100%-ная уверенность в ее верности. И даже если логические умозаключения говорят противоположное, то необъяснимым образом хочется поступить именно так. В таких ситуациях можно попробовать представить себя в ситуации, когда уже было принято логическое решение. Будет ли в данной ситуации комфортно или будет точить червь "а что, если бы я все же попробовал тогда?" [4,5,6].

Интуиция развивается быстрее в ситуации опасности, в критической ситуации, когда от принятого решения зависит жизнь, потеря большой суммы денег, и необходимо срочно принять важное решение на основании только того объема информации, который доступен в данный конкретный момент.

Но можно развивать интуицию и без создания таких ситуаций. На рис. 2. представлены пути развития интуиции:

Рис.2. Пути развития интуиции.

Выполнение творческих бизнес задач.

Чем больше Вы будете выполнять задач, требующих творческого креативного подхода, или которые не могут иметь однозначного решений (например, операции на брокерском рынке - никогда точно не известно, когда акция поползет вверх, когда будет нужно ее скупить), тем больше будет развита интуиция.

Развитие внимательности.

Невнимательный человек не заметит только что пришедших в голову нестандартных решений, не заметит изменений в поведении собеседника, новых тенденций на рынке.

Развитие наблюдательности.

В НЛП (нейролингвистическое программирование) есть такое упражнение: нужно по трудноуловимым на уровне подсознания изменениям в человеке узнать, думает ли человек о хорошем, или о плохом событии в своей жизни, лжет он, или говорит правду. Иногда это очень легко, а иногда это немыслимо сложно [7,8].

Развитие чувствительности.

Чувствительность можно развивать по-разному, как и наблюдательность, т.к. существует очень много факторов, которые можно попытаться почувствовать, или наблюдать за ними. Так можно развивать общую чувствительность, развивая чувствительность к ситуации, к людям, возможностям тела, чувства пространства. Опять же в НЛП есть такое упражнение:

человеку завязывают глаза, в комнате располагают некоторый предмет и, пытаясь четко представить цель, человек пробует найти этот предмет. Сначала он ищет его напряженно, но не находит. Когда он отчаивается его найти и "отпускает" сознание, он просто подходит и берет этот предмет.

ВЫВОДЫ

Важно донести каждому студенту, что для принятия точного и эффективного бизнес-решения необходимо иметь знания в таких областях, как управление персоналом, менеджмент, финансы, маркетинг, логистика обладая интуицией в бизнесе, чувствовать, что и как нужно делать. В результате пользуясь основными методами развития интуиции можно добиться небывалых успехов в бизнесе.

Список литературы

1. Друкер, Питер Ф. Эффективный руководитель: пер. с англ.- К., 2015. 224с, (стр 158-181)
2. Голубков Е. П. Технология принятия управленческих решений/ Е. П. Голубков. - М.: «Дело и сервис», 2015.- 544с, (11-31, 43- 57).
3. Смирнов Э.А. Управленческие решения. — К., 2014 - 264 с.
4. Denes-Raj V., & Epstein S. (1994) Conflict between intuitive and rational processing: when people behave against their better judgment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66, 819–829. Google Scholar CrossRef, Medline
5. Dror I. E., & Kosslyn S. M. (1994) Mental imagery and aging. *Psychology and Aging*, 9,90–102. Google Scholar
6. Dror I. E., Kosslyn S. M., & Waag W. L. (1993) Visual-spatial abilities of pilots. *Journal of Applied Psychology*, 78, 763–773. Google Scholar
7. Brown H. D., Kosslyn S. M., Breiter H. C., & Baer L. (1994) Can patients with obsessive-compulsive disorder discriminate between percepts and mental images? A signal detection analysis. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 445–454. Google Scholar
8. Nikolinakos D. D. (1992) Freud on dreams and Kosslyn on mental imagery *Journal of Mind and Behaviour*, 13, 397–411. Google Scholar

МАРКОВСКИЕ ПРОЦЕССЫ ПРИ ПРОГНОЗНОЙ ОЦЕНКЕ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ЗАЕМЩИКА БАНКА

Ерошкин В.Ю.

*Аспирант кафедры бухгалтерского учета, налогов
и экономической безопасности,
Поволжский Государственный Технологический Университет,
Россия, г. Йошкар-Ола*

MARKOV PROCESSES WITH A PREDICTIVE ASSESSMENT OF THE FINANCIAL STABILITY OF THE BORROWER OF THE BANK

Eroshkin V.

*Postgraduate Student, Chair of Accounting,
Taxes and economic security,
Povolzhsky State Technological University,
Yoshkar-Ola, Russia*

Аннотация

В данной статье более широко рассмотрена оценка кредитного риска. Подробно изучены методы оценки кредитоспособности заемщика. В статье выделены типы финансовой устойчивости предприятия. Изучены экономические процессы при помощи марковских процессов. Для примера было рассмотрено финансовое состояние ОАО «ДОЗ». В итоге разработана система позволяющая минимизировать возникновение кредитного риска при выдаче заемщику ссуды.

Abstract

This article is more widely considered assessment of credit risk. Studied methods of evaluating the creditworthiness of the borrower. The article highlights the financial sustainability of the enterprise. Studied economic processes using Markov processes. For example, it was considered the financial condition of OAO "DOS". In the end, the developed system allowing to minimize the occurrence of a credit risk in the issuance of borrower loans.

Ключевые слова: марковские процессы, матрица, финансовая устойчивость, экономические процессы.

Keywords: marco-processes, matrix, financial stability, economic processes.

Для снижения кредитного риска банкам необходимо проводить тщательный отбор потенциальных заемщиков. В связи с этим актуальным становится вопрос оценки кредитоспособности заемщика в соответствии с

требованиями риск-менеджмента банка. Особую актуальность данный вопрос приобретает в условиях выполнения банковскими учреждениями требований Базеля II по регулированию достаточности банковского капитала, в котором говорится о новых принципах оценки заемщика.

В зарубежной и отечественной аналитической практике разработано достаточно много методов оценки кредитоспособности заемщика, которые обобщены в следующих группах:

- а) рейтинговые модели оценки кредитоспособности заемщика;
- б) модели множественного дискриминантного анализа (МДА) на основе дискриминационной функции Z ;
- в) анализ системы финансовых показателей заемщика;
- г) метод классификационных и регрессивных деревьев – CART;
- д) анализ денежного потока;
- е) анализ делового риска [1].

Все рассмотренные методы оценки кредитоспособности заемщика могут иметь прогнозный характер, но и они не могут учесть влияния факторов внешней среды, которые могут произойти в будущем. Таким образом, содержание проблемы оценки кредитоспособности заемщика фактически включает ответ на два вопроса:

- а) как определить, насколько потенциальный заемщик готов выполнить взятые на себя обязательства;
- б) как определить перспективную платежеспособность заемщика, то есть убедиться в том, что он будет иметь возможность в будущем выполнить свои денежные обязательства.

Если первый вопрос зависит от личностных характеристик заемщика и относится к области психологических исследований, то второй вопрос касается использования в прогнозировании вероятностных оценок, поскольку только с их помощью можно предсказывать события в условиях неопределенности.

С учетом вероятностных оценок можно оценить перспективный тип финансовой устойчивости заемщика, что позволит получить более объективную оценку кредитоспособности предприятия.

Особенно важным вопросом выступает возможность прогнозирования типа финансовой устойчивости заемщика банка, как одной из важнейших составляющих оценки финансового его состояния.

Тип финансовой устойчивости заемщика определяется исходя из соотношения источников финансирования и запасов. При этом все показатели для расчета типа финансовой устойчивости есть в балансе предприятия, что делает такой расчет несложным. Выделяются четыре типа финансовой устойчивости предприятия.

1. Абсолютная финансовая устойчивость в случае обеспечения запасов собственными оборотными средствами. В этом случае предприятие не

зависит от банковских кредитов, имеет абсолютную ликвидность и обеспечивает текущую и перспективную платежеспособность.

2. Нормальная финансовая устойчивость в случае обеспечения запасов собственными оборотными средствами и долгосрочными заемными источниками. В этом случае предприятие имеет нормальную ликвидность и платежеспособность, т.е. способно выполнять свои обязательства перед кредиторами.

3. Неустойчивое финансовое положение в случае обеспечения запасов собственными оборотными средствами, долгосрочными заемными источниками и краткосрочными кредитами и займами. В этом случае предприятие испытывает трудности в расчетах с кредиторами, но имеет возможность восстановления платежеспособности.

4. Кризисное финансовое положение в случае когда запасы и затраты не обеспечиваются общими источниками финансирования. В этом случае предприятие имеет хроническую просроченную задолженность перед кредиторами, а восстановление платежеспособности без принятия решительных мер практически невозможно.

Тип финансовой устойчивости является динамичной категорией и может меняться даже в пределах одного года.

Рассматривая типы финансовой устойчивости, можно оценить переходные состояния типов при помощи марковских случайных процессов. Процесс, протекающий в системе, называется марковским, если в любой момент времени вероятность любого состояния системы в будущем зависит только от состояния системы в текущий момент и не зависит от того, каким образом система пришла в это состояние. При исследовании экономических систем наибольшее применение имеют марковские случайные процессы с дискретными и непрерывными состояниями [2].

Изучение экономических процессов при помощи марковских процессов сводится к работе с матрицами переходных вероятностей (рис. 1).

$$P_n = \begin{pmatrix} P_{11} & P_{12} & \dots & P_{1n} \\ P_{21} & P_{22} & \dots & P_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ P_{n1} & P_{n2} & \dots & P_{nn} \end{pmatrix}$$

Рис. 1. Матрица переходных вероятностей

Приведенную матрицу можно назвать матрицей переходных состояний. Элементами матрицы являются вероятности перехода типа финансовой устойчивости предприятия-заемщика банка из i -го в j -е состояние за один шаг процесса. Следовательно, процессы, которые можно описываются и моделируются с помощью матрицы переходных вероятностей, должны обладать вероятной зависимостью существующего типа финансовой устойчивости от предшествующего типа.

Примем во внимание, что предприятие может иметь в настоящий момент один из типов финансовой устойчивости. Если считать каждое из четырех типов дискретным состоянием, а возможность перехода от одного типа к другому описывать определенной вероятностью, то стохастической моделью, описывающей процесс перехода из типа в тип финансовой устойчивости, будет цепь Маркова с конечным числом состояний.

Методику прогнозного анализа переходных состояний типов финансовой устойчивости целесообразно проводить на основе ежеквартальной финансовой отчетности. Это повысит точность и надежность прогнозных оценок состояния предприятия.

Для примера было рассмотрено финансовое состояние ОАО «ДОЗ», которое в период 2011-2016 годов показывало разные типы финансовой устойчивости. Проведенный анализ позволил составить матрицу вероятностей переходных состояний из одного типа финансовой устойчивости в другой, которая представлена на рисунке 2.

$$P = \begin{pmatrix} 0,8 & 0,2 & 0,0 & 0,0 \\ 0,2 & 0,7 & 0,1 & 0,0 \\ 0,1 & 0,2 & 0,5 & 0,2 \\ 0,0 & 0,2 & 0,5 & 0,3 \end{pmatrix}$$

Рис. 2. Матрица переходных вероятностей типов финансовой устойчивости

К примеру, если в настоящее время предприятие имеет 2-й тип – нормальную финансовую устойчивость, это значить, что с вероятностью 0,7 в следующем периоде предприятие сохранит этот тип, с вероятностью 0,2 перейдет в 1-й тип абсолютной устойчивости, с вероятностью 0,2 перейдет в 3-й тип неустойчивого финансового состояния. Матрицы переходных вероятностей позволяют выполнять прогнозирование типов финансовой устойчивости, для чего необходимо вероятностные оценки матрицы (рис. 1) перемножить друг на друга.

В результате перемножения вероятностных оценок получаем матрицу второго перехода типа финансовой устойчивости (рис.3).

$$\begin{pmatrix} 0,68 & 0,30 & 0,02 & 0,0 \\ 0,31 & 0,55 & 0,12 & 0,02 \\ 0,17 & 0,30 & 0,37 & 0,16 \\ 0,09 & 0,30 & 0,42 & 0,19 \end{pmatrix}$$

Рис. 3. Матрица 2-го перехода вероятностей типов финансовой устойчивости

Для 2-го типа нормальной финансовой устойчивости эта матрица будет свидетельствовать о том, что повышаются вероятность перехода предприятия к первому типу финансовой устойчивости. Через пять переходов

вероятностные оценки типов финансовой устойчивости будут выглядеть следующим образом (рис. 4).

$$\begin{pmatrix} 0,51 & 0,39 & 0,08 & 0,02 \\ 0,43 & 0,41 & 0,12 & 0,04 \\ 0,36 & 0,39 & 0,18 & 0,06 \\ 0,34 & 0,39 & 0,20 & 0,07 \end{pmatrix}$$

Рис. 4. Матрица 5-го перехода вероятностей типов финансовой устойчивости

По данным матрицы еще более повысилась вероятность перехода состояния предприятия из типа нормальной устойчивости в тип абсолютной финансовой устойчивости.

Таким образом, анализ матрицы переходных состояний позволяет оценить вероятную величину формирования типа финансовой устойчивости в прогнозном периоде и, соответственно, сформировать объективное представление о перспективном финансовом состоянии заемщика банка. Это позволит кредитным менеджерам принять грамотное решение о предоставлении заемщику кредитных средств и снизить вероятность возникновения кредитного риска по выданной ссуде.

Список использованной литературы

1. Ендовицкий, Д.А. Анализ и оценка кредитоспособности заемщика : учеб. пособ. / Д.А. Ендовицкий, И.В. Бочарова. – М.: КноРус, 2005. – 272 с. – С.56.;
2. Поздеев В.Л. Теория экономического анализа: методология, научные проблемы. – Йошкар-Ола: Издательство: МарГТУ, 2009. – 211 с.

ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ОБОРАЧИВАЕМОСТИ ОБОРОТНЫХ СРЕДСТВ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА

Савин С.С.

*Кандидат экономических наук
Российская академия народного хозяйства и государственной служ-
бы при Президенте Российской Федерации, Москва*

PRACTICAL ISSUES OF INCREASING THE TURNOVER OF CIRCULATING ASSETS AT THE ENTERPRISES OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS

Savin S.S.

*Candidate of economic Sciences
Russian Academy of national economy and public administration under the
President of the Russian Federation, Moscow*

Аннотация

Данная тема является актуальной в наше время, так как финансовое положение предприятия находится в прямой зависимости от состояния оборотных средств и поэтому необходимо уделять особое внимание анализу работы финансовых служб. В современной экономической ситуации необходимо использовать уже имеющиеся приемы и методы повышения конкурентоспособности, не требующие больших финансовых, материальных и человеческих ресурсов. Финансовый менеджмент, как часть системы управления предприятием, может предложить уже зарекомендовавшие себя на практике достаточно эффективные решения.

Abstract

This topic is relevant in our time, because the financial situation of enterprises is directly dependent on the state of current assets and therefore need to pay special attention to the analysis of financial services. In the current economic situation, it is necessary to use already existing techniques and methods of improving competitiveness, does not require large financial, material and human resources. Financial management as part of enterprise management system, can offer well proven in practice quite effective solution.

Ключевые слова: оборотные средства, финансовый менеджер, финансово-хозяйственные операции, кредиторская задолженность, показатели ликвидности, управление запасами, дебиторская задолженность, незавершенное производство, факторный анализ.

Keywords: working capital, financial manager, financial and business operations, accounts payable, liquidity indicators, inventory management, accounts receivable, work in progress, factor analysis.

Потеря ликвидности и платежеспособности предприятия – главная причина банкротств малых и средних предприятий. Это является следствием, наряду с другими факторами, нерешенных проблем в области управления оборотными средствами предприятия. Эта тема является актуальной в наше время, поскольку финансовое положение предприятия находится в прямой зависимости от состояния оборотных средств, поэтому необходимо уделять особое внимание работе финансовых служб.

В данной статье сделана попытка найти «узкие места» в работе финансовых служб и, на основе личного опыта автора, предложить ряд практических мер по улучшению ситуации.

В первую очередь это организационные проблемы управления финансами на предприятиях малого и среднего бизнеса.

Проблема обеспечения предприятия оборотными средствами всегда являлась одной из ключевых задач финансового директора. Особенно это актуально для предприятий малого и среднего бизнеса, где должность финансового директора подчас просто отсутствует или совмещена с должностью главного бухгалтера. Но содержание их работы сильно отличается, как по содержанию, так и по образу мышления. Главный бухгалтер нацелен на жесткое выполнение нормативных актов, предусматривающих отражение уже свершившихся финансово-хозяйственных операций, так называемый, «посмертный учет». В то время как финансовый директор на основе глубокого анализа ситуации на рынке, сложившихся правил ведения хозяйственной деятельности на предприятии и статистических данных о результатах этой деятельности, должен предвидеть будущее, прогнозировать последствия финансово-хозяйственных операций, тех или иных управленческих решений. Сфера финансового менеджмента является одной из составляющих эффективного управления предприятием и необходимым условием его выживания в конкурентной среде. Поэтому целесообразно разделять функции главного бухгалтера и финансового директора. Практика показывает, что на тех предприятиях, где управление финансами осуществляет специально назначенный специалист, проблем значительно меньше и решаются они быстрее и эффективнее.

Координация работы финансовой службы с другими структурными подразделениями находится в ведении директора предприятия. Именно он должен определить порядок взаимодействия и контролировать его соблюдение. На практике, часто, этот вопрос пущен на самотек. В результате информация поступает несвоевременно, не в полном объеме и не достоверная. Предприятие при этом теряет значительные суммы денег, сводит на «нет» работу финансового менеджера и создает иллюзию отсутствия необходимости выполнения этой функции

Во-вторых, необходимо отметить роль финансового менеджера в повышении оборачиваемости оборотных средств.

В современных условиях часто основным доступным источником пополнения оборотных средств на малых и средних предприятиях является повышение оборачиваемости средств в процессе производства продукции (работ, услуг). Поэтому для эффективного обеспечения предприятия оборотными средствами финансовый менеджер должен постоянно следить за всей цепочкой производственного и финансового цикла:

- управление закупками;
- управление кредиторской задолженностью;
- управление запасами;
- управление незавершенным производством;
- управление дебиторской задолженностью;
- управление продажами.

Для этого в его распоряжении имеются соответствующие инструменты.

Роль финансового менеджера в цепочке управления закупками схематично выглядит так:

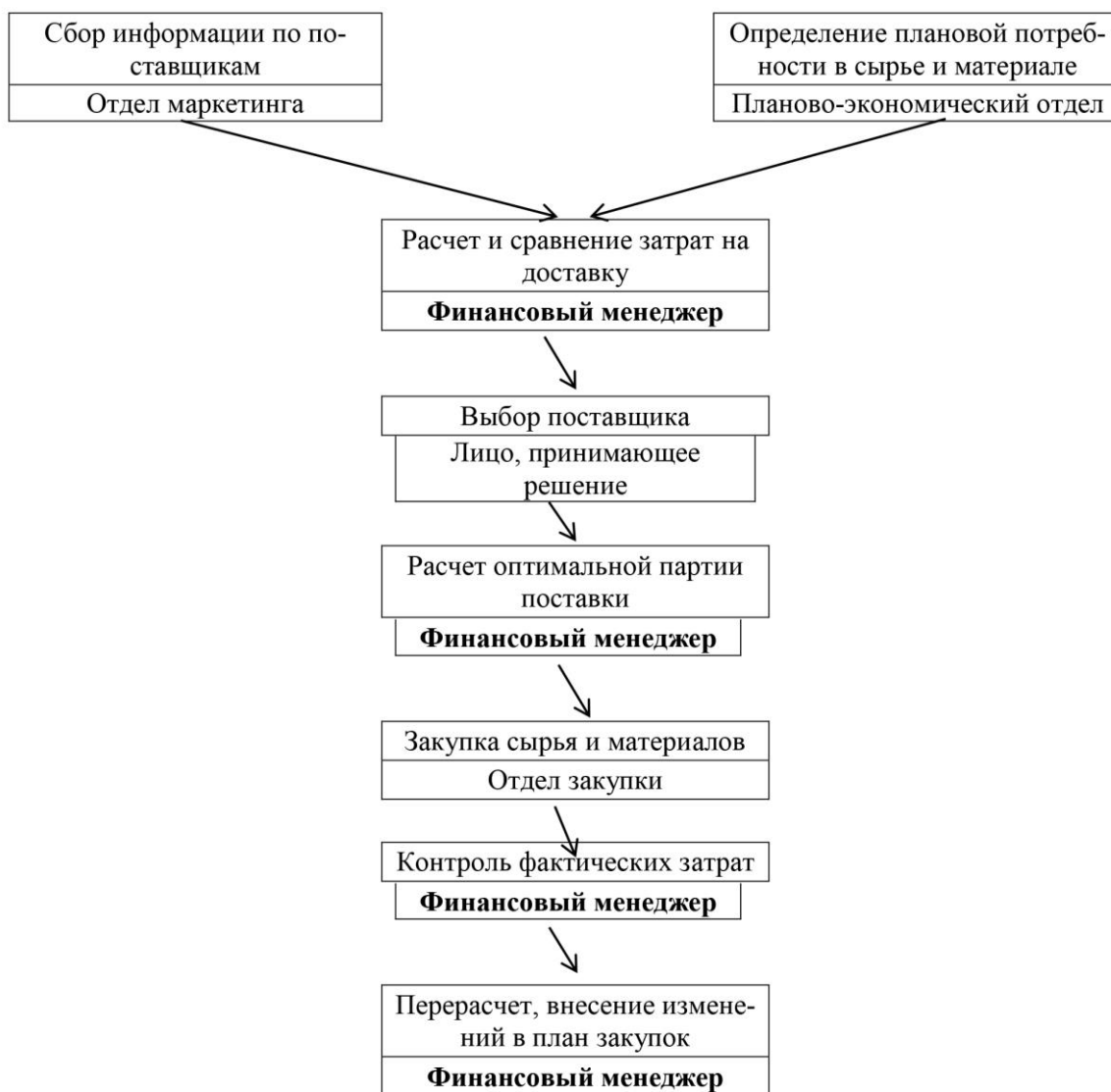

Рис. 1 Схема процесса закупок и место в нем финансового менеджера.

Так как основные расчеты производятся при составлении годового финансового плана, главная задача финансового менеджера в этом процессе в текущем режиме это анализ и корректировка фактически произведенных затрат и своевременное предоставление информации заинтересованным лицам.

Узкими местами при управлении кредиторской задолженностью очень часто является несоблюдение календарного плана расчетов. Это ведет к ухудшению отношений с поставщиками, что проявляется в увеличении отпускной цены, ужесточении условий расчетов, ухудшении качества обслуживания и т.п. Это приводит не к экономии средств от задержки расчетов, как может показаться, а, наоборот, к увеличению прямых и косвенных издержек при работе с кредиторами.

Практика показывает, что соблюдение условий расчетов позволяет установить более доверительные отношения с поставщиками (кредиторами) и, в перспективе, улучшить условия кредитования, особенно, когда речь идёт о товарном кредите. В результате целенаправленной работы с кредиторами предприятие имеет возможность увеличить оборачиваемости кредиторской задолженности в днях, тем самым уменьшив потребность в оборотных средствах. Конечно, это может не очень хорошо отразиться на показателях ликвидности. Но, на взгляд автора, при решении вопроса обеспечения предприятия оборотными средствами, это несущественно, т.к. речь не идет о просроченной кредиторской задолженности. К тому же, в перспективе, это, наряду с другими факторами, положительно повлияет на финансовое состояние предприятия, в том числе и на показатели ликвидности.

Управление запасами – один из наиболее оптимизированных процессов. Но и здесь есть свои «узкие места». Идеалом в этом процессе до сих пор остается организация поставок запчастей на сборочные заводы «ТОУОТА», когда запчасти поставляются в сборочный цех поставщиками за 20 мин до сборки, минуя склад предприятия.

Объем запасов напрямую связаны с прогнозом производства и продаж. Неопределенность будущего – естественный фактор деятельности любого предприятия. Профессиональный финансовый менеджер должен владеть этими навыками в совершенстве. Для кого-то это может показаться несущественным, но на самом деле именно от точности прогноза продаж и, соответственно, производства (для производственных предприятий) и зависит наличие или отсутствие проблем с оборотными средствами на предприятии.

Поэтому для эффективного управления запасами финансовый менеджер должен постоянно отслеживать показатели оборачиваемости запасов по всем значимым для предприятия группам, а если потребуется, то и по отдельным наименованиям. Величина запасов на каждом предприятии зависит от многих факторов: наличия сезонных колебаний, объема и перио-

личности поставок, ритмичности производства (продаж), экономической целесообразности объема страхового запаса и других, в том числе субъективных. Тем не менее, эти показатели на каждом предприятии имеют свою норму. Задача финансового менеджера периодически делать расчеты по их оптимизации с учетом всех известных факторов. При выявлении отклонений он должен оперативно выяснить их причину и передать информацию заинтересованным лицам для принятия решений и внесения изменений в планы.

Участие финансового менеджера в управлении незавершенным производством носит вспомогательный характер, но от оперативности, достоверности предоставляемой им информации зависит и качество принимаемых руководством решений. Повышению оборачиваемости незавершенного производства способствуют совершенствование процесса производственного планирования, а также меры по оптимизации производственных процессов: сокращение межоперационных перерывов и сокращение простоев производственного оборудования.

Роль финансового менеджера в управлении дебиторской задолженностью. Оборачиваемость дебиторской задолженности зависит от многих факторов: финансового состояния предприятия, реализуемой им стратегии, ситуации на рынке, политики конкурентов и других. Для повышения обеспеченности предприятия оборотными средствами важно чтобы оборачиваемость дебиторской задолженности была меньше оборачиваемости кредиторской.

Как уже отмечалось выше, от точности прогнозирования продаж зависит качество всего процесса планирования на предприятии и, следовательно, эффективность использования ресурсов компании. Поэтому одна из важнейших обязанностей финансового менеджера, в тесной связи с отделом маркетинга, постоянно анализировать результаты продаж, выявлять факторы влияющие на этот процесс. Используя факторный анализ, финансовый менеджер, должен выявлять и прогнозировать влияние существенных факторов. Чем чаще проводится такой анализ, тем точнее прогноз. Период анализа не должен превышать период оборачиваемости продукции (товаров, услуг).

Экономическая ситуация в стране ставит перед предприятиями сложную задачу выживания. В этой ситуации необходимо использовать уже имеющиеся приемы и методы повышения конкурентоспособности, не требующие больших финансовых, материальных и человеческих ресурсов. Финансовый менеджмент, как часть системы управления предприятием, может предложить уже зарекомендовавшие себя на практике достаточно эффективные решения. Несмотря на свою простоту, находясь в фокусе внимания руководства компании, постоянно совершенствуясь, эти методы, в комплексе с другими мерами, дают порой колоссальный эффект. Сегодня

в распоряжении финансового менеджера имеются все необходимые средства автоматизации для выполнения стоящих перед предприятиями задач.

Литература

1. Басовский Л.Е., Лунева А.М., Басовский А.Л. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности // учебное пособие для студентов вуза: ИНФРА-М, 2014
2. Белов В.Н. Я – индивидуальный предприниматель. – М.: Финансы и статистика, 2000.
3. Канке А.А., Кошечкина И.П. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия // учебное пособие: ИД «ФОРУМ» : ИНФРА-М, 2013
4. Малое предпринимательство в России. Стат. Сборник. – М, 2000.
5. Родионов А.Р. Управление запасами и оборотными средствами в условиях рыночной экономики / Родионов А.Р., Родионов Р.А. // Финансовый менеджмент. – 2003. - №5. – С. 66-76

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

КРАТКИЙ ОБЗОР ИСТОРИИ ЭКСТРАДИЦИИ

Малюков С.Г.

*кандидат юридических наук, доцент, заведующий кафедрой
Дополнительного образования
Алтайского филиала*

Ленинградского государственного университета имени А.С. Пушкина

Леденев Д.В.

*магистр исторических наук, старший преподаватель кафедры
Дополнительного образования
Алтайского филиала*

Ленинградского государственного университета имени А.С. Пушкина

Малюкова Е.В.

*кандидат филологических наук, доцент кафедры
Дополнительного образования
Алтайского филиала*

Ленинградского государственного университета имени А.С. Пушкина

BRIEF OVERVIEW OF THE HISTORY OF THE EXTRADITION

Malyukov S.G.

*Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor,
Head of Continuing Education Department
Altai Branch of Pushkin Leningrad State University*

Ledenev D.V.

*Master of Historical Sciences,
Senior Teacher of Continuing Education Department
Altai Branch of Pushkin Leningrad State University*

Malyukova E.V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of Continuing Education Department
Altai Branch of Pushkin Leningrad State University*

Аннотация

В статье проводится краткий обзор истории экстрадиции в развитии данного понятия. Правовой институт экстрадиции исследуется, начиная с самых первых примеров его применения, и вплоть до современного периода. Авторы приходят к выводу, что институт экстрадиции, зародившийся в древности, проходит все этапы развития общества, однако только в Новое время были впервые созданы правовые основы выдачи лиц, совершивших преступления.

Abstract

The article provides the brief overview of the history of the extradition in the development of this concept. The legal institute of the extradition is explored, starting with the very first examples of its application, and up to the present time. The authors conclude that the institute of the extradition originated in the antiquity, goes through all the stages of the development of the society, however, it was only in the modern times that the legal basis for the extradition of persons who committed crimes was first established.

Ключевые слова: история, экстрадиция, преступление, договор, правовой институт.

Keywords: history, extradition, crime, treaty, legal institute.

Как самостоятельный правовой институт экстрадиция начала формироваться в середине XVIII века. Однако первые прецеденты выдачи лиц были известны в древности. Отдельные элементы экстрадиции имели место еще до образования самостоятельных государств.

Американский ученый Шериф Бассиони выделяет четыре этапа развития истории выдачи лиц, совершивших преступления:

1. С древних времен до конца XVII в.
2. С начала XVIII в. до конца 40-х годов XIX в.
3. Новое время, начавшееся в 1840 г., до 1943 г.
4. С 1943 г. по настоящее время.

Что касается первого периода, то в древнем мире не было выдачи лиц совершивших преступление, так как не было международно-правовых отношений между государствами.

Так, в истории Греции известен пример того, как афиняне согласились выдать македонскому царю Филиппу всех лиц, посягнувших на его жизнь, а ахейцы угрожали Спарте нарушением союза, если не будут выданы ее граждане, совершившие нападения на одну из деревень.

Упоминание о выдаче лиц встречается и в Библии, где в Книге Судей глава 20 стих 12 описывается следующее: «И послали колена Израилевы во все колена Вениаминово сказать: какое это гнусное дело сделано у вас! Выдайте развращенных оных людей, которые в Гиве; мы умертвим их и искореним зло из Израиля. Но сыны Вениаминовы не хотели послушать голоса братьев своих, сынов Израилевых».

Выдача лиц, совершивших преступления, в древнее время носила лишь политический характер. В основном, это были требования сильного государства к более слабому, а отказ служил поводом начать военные действия.

В средневековье появляется такой институт как «убежище», ими были монастыри, храмы, из которых выдача была запрещена; они получили широкое распространение, что существенно затормозило развитие экстради-

ции. В это же время появляется обычай, по которому иностранцы, прожившие в стране более одного года, были закрепощены и не могли быть выданы. Примером для этого периода служит договор, заключенный в 1174 году между английским королем Генрихом II и шотландским королем Вильгельмом.

Феодалная раздробленность в отсутствие централизованной власти стали причинами, препятствующими к формированию и развитию экстрадиции.

В Древней Руси так же существовали договоры о выдаче, например, договоры с Византией князей Игоря (945 г.) и Святослава (971 г.). Наиболее известен договор киевского князя Олега 911 года. Согласно этому договору русские, совершившие преступления в Византии, должны быть выданы для наказания отечеству, а греки – отосланы в Византию. Такое же правило записано в договоре Новгорода с немцами в конце XII века.

Соборное Уложение 1649 г. создало правовую основу для сотрудничества с другими странами по вопросам выдачи. Получили развитие нормы о порядке выкупа пленных. На основе данных норм формировалось законодательство о выдаче. До Петровских реформ выделяется договор со Швецией 1649 года о выдаче перебежчиков, в нем содержались международные нормы, регулирующие правоотношения государств о выдаче преступников.

Второй период характеризуется тем, что увеличивается число межгосударственных договоров о выдаче лиц. Сотрудничество распространяется не только на политических врагов, но и на общеуголовных преступников – убийц, воров, фальшивомонетчиков.

Большинство договоров, заключенных в данный период, были подписаны сопредельными странами. Это обуславливалось тем, что соседние государства испытывали объективную потребность помогать в поимке лиц, совершивших преступление.

В этот же период впервые появляются многосторонние соглашения, первым из которых был Амьенский договор, подписанный в 1802 г. Великобританией, Голландией, Испанией, Францией.

В России в этот период можно выделить Конвенцию между Россией и Саксонией, заключенную в 1808 году, где в ст. 14 указывалось, что выдаче подлежат уже все воинские чины (ранее выдавали только людей низших чинов).

Третий период в истории экстрадиции обусловлен тем, что с развитием технического прогресса и ускоряющейся жизнью у людей появляются большие возможности для передвижения, что представляло проблему в поиске преступников. В связи с этим даже удаленные страны были вынуждены принимать меры в поимке преступников, прибывающих из-за рубежа, и выдаче их.

Одним из первых государств, начавших процесс узаконивания процедуру выдачи, была Великобритания. В 1843 г. там принимается закон о регулировании процедуры выдачи лиц, находящихся в розыске, на всем пространстве Британского Содружества.

В этом периоде развиваются многосторонние договоры по вопросам выдачи, например, в 1902 г. в Монтевидео была подписана конвенция 17 странами Южной и Северной Америки.

Наибольшей активности сотрудничество Российской империи по вопросам выдачи достигло в XIX веке. К концу XIX века Россия имела обширную практику договорных отношений с иностранными государствами в области экстрадиции. Увеличивается список преступлений, влекущих за собой выдачу.

По вопросам экстрадиции Российской империей были подписаны международные договоры с Данией (1866 г. и 1909 г.), Великим Герцогством Гессенским (1869 г.), Баварией (1869 г. и 1885 г.), Италией (1871 г.), Швейцарией (1873 г., 1892 г. и 1908 г.), Австро-Венгрией (1874 г.), Испанией (1877 г. и 1888 г.), Монако (1883 г.), а также Португалией (1887 г.).

До революции в России выдачей преступников занималось Министерство иностранных дел, но право требования и принятия решения о выдаче принадлежало Правительству.

Сложившийся в российском законодательстве к XIX в. институт гражданства включал в себя и понятие собственных граждан. Правило о невыдаче российских подданных было сформулировано и зафиксировано в русско-датской Конвенции о выдаче, принятой в 1866 году. Согласно этому международному акту, собственными подданными являлись не только те лица, которые были рождены или иным образом приобрели подданство, но и не были выключены в установленном законом порядке, а также иностранцы, имеющие жилье в России.

В этот период решающую роль в развитии экстрадиции сыграла Вторая Мировая Война. 13 января 1942 года принимается Сент-Джеймская декларация, получившая название «Межсоюзническое заявление о наказании за военные преступления». Именно с этого момента экстрадиция приобретает определяющее значение в вопросах преследования за преступления против мира и безопасности человечества. Так, еще Московская декларация 1943 г. закрепила обязанность участников отсылать военных преступников в страны, в которых они совершали преступления. Затем в Революции от 13 февраля 1946 г. «О выдаче и наказании военных преступников» Генеральная Ассамблея ООН обязала все государства-члены ООН принять необходимые меры для ареста и высылки военных преступников в те страны, где они совершили преступления.

Основными международными договорами Российской Федерации, непосредственно регламентирующими вопросы экстрадиции в рамках уголовного процесса, являются Европейская конвенция о выдаче 1957 г. с До-

полнительным протоколом и Вторым дополнительным протоколом к ней, ратифицированная Российской Федерацией с оговорками и заявлениями, закрепленными в Федеральном законе от 25 октября 1999 г. № 190-ФЗ; Конвенция о правовой помощи в правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам от 22 января 1993 г. с дополнительным протоколом к ней от 28 марта 1997 г., ратифицированные Российской Федерацией Федеральным законом от 4 августа 1994 г. № 16-ФЗ; Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам, подписанная в г. Кишиневе 7 октября 2002 г.

Таким образом, институт экстрадиции проходит через все этапы развития общества, начиная с Древних Времен, но лишь в Новое время появились правовые основы выдачи лиц, совершивших преступления.

Литература

1. Бойцов А.И. Выдача преступников. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 795 с.
2. Владимирский - Буданов М.Ф. Хрестоматия по истории русского права. Вып. 1 - 2 / М.Ф. Владимирский – Буданов. – М.: Изд – во «Книга по требованию», 2012. – 494 с.
3. Владимирский - Буданов М.Ф. Хрестоматия по истории русского права. Вып. 3 / М.Ф. Владимирский – Буданов. – М.: Изд – во «Книга по требованию», 2011. – 277 с.